

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra trestního práva

Diplomová práce
Ochrana lidského plodu v trestním právu

Zpracoval: Jana Zmrhalová, 5. ročník, Slottova 942, 015 01 Rajec

Vedoucí práce: Prof JUDr. Šámal Pavel, Ph.D.

Rok: 2008

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu spracovala samostatne a že som vyznačila všetky pramene, z ktorých som pre svoju prácu čerpala, spôsobom vo vedeckej práci obvyklým.

V Prahe dňa 8. marca 2009

Jana Zmrhalová

Pod'akovanie

Rada by som na tomto mieste poďakovala p. Prof. JUDr. Šámalovi za jeho cenné pripomienky, odborné rady, vysvetlenia a trpezlivosť pri tvorbe tejto práce.

OBSAH

OBSAH	4
I. ÚVOD	6
II. POJEM ĽUDSKÉHO PLODU	9
II.1. Právne a trestnoprávne postavenie ľudského plodu	9
II.1.i. Právny štatút ľudského plodu	9
II.1.ii. Trestnoprávne pojatie ľudského plodu	11
II.1.iii. Rozlíšenie trestnoprávneho pojatia ľudského plodu a človeka	12
II.1.iv. Náčrt problematiky právneho postavenia embrya in vitro	15
II.2. Etický a náboženský prístup k pojmu ľudského plodu	16
II.3. Pojem ľudského plodu z medicínskeho hľadiska	18
III. ÚMELE PRERUŠENIE TEHOTENSTVA ZÁKONOM DOVOLENÝM SPÔSOBOM	20
III.1. Historický vývoj názorov na interrupcie	21
III.2. Vývoj právnej úpravy umelého prerušenia tehotenstva na území Českej republiky	23
III.3. Recentný stav potratovosti v ČR	25
III.4. Podmienky dovoleného prerušenia tehotenstva v ČR	28
III.5. Moderná česká spoločnosť a potratová legislatíva	31
IV. OCHRANA ĽUDSKÉHO PLODU V PRÁVNOM PORIADKU ČR	33
IV.2. Ochrana ľudského plodu v ústavnom poriadku ČR a problematika s tým súvisiaca	33
IV.3. Ochrana ľudského plodu podľa medzinárodných zmlúv, ktorými je ČR viazaná	36
IV.4. Historický náčrt východísk trestnoprávnej úpravy ochrany ľudského plodu na území dnešnej ČR	40
IV.5. Súčasná trestnoprávna ochrana ľudského plodu	42
IV.5.i. Úmyselné usmrtenie ľudského plodu	42
IV.5.i.a. Úmyselné usmrtenie plodu so súhlasom matky	44
IV.5.i.b. Úmyselné usmrtenie plodu bez súhlasu matky	45
IV.5.ii. Beztrestnosť tehotnej ženy	46
IV.5.iii. Trestnoprávna ochrana ľudského plodu prostredníctvom zvýšenej trestnosti trestných činov a nedbalostné usmrtenie plodu	47
IV.5.iii.a. Nedbalostné usmrtenie plodu	48
IV.5.iii.b. Ublíženie na zdraví spáchané vyvolaním potratu	50
IV.5.iii.c. Vražda tehotnej ženy	51
IV.5.iv. Inštitút krajnej núdze	54
IV.5.vi. Náčrt problematiky ohrozovania a poškodzovania plodu	55
IV.5.vi.a. Ohrozovanie a poškodzovanie plodu tretími osobami	56
IV.5.vi.b. Exkurz do právnej problematiky ohrozovania a poškodzovania plodu matkou samotnou	58
IV.5.vii. Exkurz k trestnému činu vraždy novonarodeného dieťaťa matkou	60
IV.5.viii. Trestnoprávna úprava ochrany ľudského plodu de lege ferenda	62
IV.5.ix. Exkurz k trestnému činu nedovoleného nakladania s ľudským embryom a ľudským genómom	67
V. ZÁVER	69
VI. POUŽITÉ PRAMENE	73
VI.1. Použitá literatúra	73

VI.2. Periodiká	76
VI.3. Internetové zdroje	77
VII. TITLE	78
VII. RESUME	79
IX. THE KEY WORDS	81

I. ÚVOD

Otázky vzniku života, právneho štatútu ľudského plodu, jeho prenatálneho vývoja a legálnej úpravy interrupcií rozdeľujú odborníkov v oblasti práva, medicíny, politiky a občiansku spoločnosť ako máloktorá iná oblasť ľudských práv. Ideologické a náboženské prístupy sa pritom často prenášajú aj do zákonných úprav, ktoré sa líšia aj v tak príbuzných právnych systémoch ako sú systémy štátov Európskej únie.

Tajomstvá súvisiace so vznikom ľudského života sa doposiaľ nepodarilo vede vyjasniť, avšak vývoj reprodukčnej medicíny nám napriek tomu predkladá nové otázky a odhaľuje zatiaľ nie celkom preskúmané oblasti asistovanej reprodukcie, klonovania ľudských kmeňových buniek, existencie embrya in vitro a mnoho ďalších otázok súvisiacich s počiatkom života a prenatálnym vývojom jedincov. Človeku sa tak naskytuje príležitosť mať nad vznikom života neuveriteľnú moc, a preto je samozrejmé, že okrem etických a morálnych pravidiel musia existovať aj pravidlá vynútené štátnou mocou.

Ľudský život, pokiaľ ho chápeme striktnie biologicky, začína v okamžiku počatia. Vznikajúci život by sme teda mali chrániť pevnými právnymi normami, ktoré by nemali byť zdrojom ďalších problémov. Právo je minimom morálky, a preto bývajú zákony stanovené tak, aby boli prijateľné pre celú spoločnosť. Pokiaľ sa však určitá časť pluralitnej spoločnosti správa podľa prísnejších pravidiel než sú právne normy, vedie to k humanizácii života, pretože tieto striktnejšie, morálne postoje nás vychovávajú.

Cieľom predkladanej práce je preto ukázať spôsob, akým štát zasahuje do vzťahov medzi kľúčiacim ľudským životom a spoločnosťou, vymedziť právny štatút ľudského plodu, poskytnúť prehľad právnych a iných pohľadov na počiatok ľudského života, prehľad relevantných nástrojov trestnoprávnej ochrany, ako aj ich východiska, a tiež trestnoprávnu ochranu de lege ferenda. Vo svojej práci sa zameriam aj na súčasnú úpravu problematiky zásahov do integrity plodu v medzinárodných zmluvách a v rozhodovacej činnosti medzinárodných orgánov a tiež na komparáciu s inými právnymi poriadkami. V neposlednej rade považujem

za určujúce uviesť podmienky a súčasnú úpravu legálneho prerušenia tehotenstva, ktorá je kľúčová aj v otázkach ochrany ľudského plodu z trestnoprávneho hľadiska, nakoľko vymedzuje priestor pre konanie právom aprobované. Za zmienku stojí aj právna problematika statusu a ochrany embrya mimo telo materské, ktorá s neustálym vývojom vedy a medicíny stavia zákonodarcov pred zložité otázky úzko súvisiace s nielen s právnou, ale aj morálnou odpoveďou na výzvy, ktoré nám ľudské poznanie prináša. Tieto otázky je potrebné riešiť primerane k spoločenskej závažnosti tak, aby právna úprava na jednej strane vyhovovala danej oblasti a na strane druhej dokázala pružne reagovať na nutnosť zmeny, ktorú so sebou vývoj medicíny prináša.

Na záver úvodu si dovoľím ešte pár obecných poznámok k účelu práce. Ochrana ľudského plodu nie je len ochranou pred nedovoleným prerušením tehotenstva, ale aj vytvorením podmienok k zdravému vývoju, určením hraníc pre vedecké nakladanie a v neposlednej rade úzko súvisí aj s riešením konfliktu práv tehotnej ženy v pomere k právam ľudského plodu. Účelom trestného práva tak, ako je vyjadrený v § 1 trestného zákona,¹ (ďalej len TZ) je chrániť záujmy spoločnosti, ústavné zriadenie Českej republiky (ďalej len ČR), práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb v súlade s možnosťami trestnej represie. V súlade s tým spĺňa trestné právo požiadavky ochrany ľudského plodu z hľadiska zásahov proti hodnotám, ktorými sú život a zdravie. Nad týmto účelom však stojí potreba riešiť aj niektoré iné otázky vyvstávajúce v súvislosti s problematikou ochrany ľudského plodu, ktoré trestné právo nerieši a ani nesmie suplovať, pretože tieto prostriedky sú adekvátnejšie (výchovné, hospodárske, politické...)² Nie je preto mysliteľné, aby sme prostredníctvom trestného práva pokryli všetky oblasti ochrany a zdravého vývoja počas prenatálneho obdobia, preto výpočet prostriedkov trestnoprávnej ochrany ľudského plodu je síce najväčšieho významu, nepôjde však o výpočet uzatvorený. Naopak, existencia morálnych, etických, medicínskych, výchovných, hospodárskych a politických prostriedkov vytvára dôležitý súbor, ktorý sa až tak úzko nedotýka zásahu

¹ Zákon č. 140/1961 Sb. ze dne 29. listopadu 1961 v platnom znení

² Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné 1., Obecná část, Praha: Aspi, 2003, s. 15

do tých najcitlivejších sfér ľudského bytia (tak, ako to robí oblasť trestného práva).

II. POJEM ĽUDSKÉHO PLODU

Status ľudského plodu je nielen citlivou právnou otázkou, ale aj spektrom odborných a laických odpovedí a názorov bez hraníc. Dovolím si preto predostrieť problematiku definície ľudského plodu nielen z pohľadu práva, ktorého prístup je pre predkladanú prácu zásadný, ale aj z pohľadu medicíny, ktorej vývoj veľmi úzko súvisí aj s právnou reguláciou, nakoľko táto sa čoraz častejšie musí vyrovnávať aj s otázkami terapeutického klonovania, nakladania s kmeňovými bunkami, asistovanou reprodukciou a statusom embrya mimo materské telo. V neposlednom rade sa domnievam, že je potrebné stručne sa zmieniť aj o morálnych a náboženských postojoch k definícii ľudského plodu, nakoľko tieto i keď stoja mimo oblasť práva a nie je možné im pri právnom hodnotení prikladať zásadný význam, majú na právnú úpravu svoj vplyv, a to predovšetkým pri príprave novej právnej úpravy, pretože takto predstavujú pramene práva v materiálnom slova zmysle, a aj od nich závisí a odvíja sa úprava právneho štatútu ľudského plodu a problematiky kľúčiaceho ľudského života.

II.1. Právne a trestnoprávne postavenie ľudského plodu

II.1.i. Právny štatút ľudského plodu

V českom práve neexistuje zákonná úprava, ktorá by sa vzťahovala len a výlučne na postavenie ľudského plodu. Status zárodka, ľudského plodu a embrya bude preto potrebné hľadať v ustanoveniach obcejšieho charakteru.

Medzi pojmami ľudský plod (*nasciturus*) a embryo prirodzene existuje súvislosť a na druhej strane právne vymedzenie oboch pojmov vykazuje len veľmi úzku hranicu. Dovolím si preto predostrieť vymedzenie týchto pojmov nielen z hľadiska trestnoprávnej úpravy ale aj z aspektu globálnej právnej a zvlášť ústavnej a občianskoprávnej problematiky.

Pojem *nascitura* sa v českom právnom poriadku ocitol pod rímskoprávnymi vplyvmi (*„Nasciturus pro iam nato habetur, quoties de*

*commodo eius quaeritur. Qui mortui nasciuntur, neque nati neque procreati videntur“)*³ už v § 22 ABGB z roku 1811 a nájdeme ho aj v § 7 občianskeho zákonníka č. 40/1964 Sb. v platnom znení, pričom toto ustanovenie má dopad najmä v práve dedičskom a pri získavaní vlastníctva dedením. Implicitnou súčasťou týchto zákonov však je požiadavka, že ide o plod vyvíjajúci sa v materskom tele (čo bolo donedávna považované za samozrejmosť a žiadny zákonodarca nemyslel nato, že by pod pojem ľudského plodu bolo možné zahrnúť aj embryo mimo telo materské). Vzhľadom k vývoju reprodukčnej medicíny sa však stalo technicky dostupným oplodnenie a existencia embrya aj mimo materské telo.

Niektorí autori predkladajú názory opačné a medzi pojmy nasciturus a embryo pokladajú rovnátko a nezáleží podľa nich na tom, či ide o embryo in utero alebo in vitro.⁴ S týmto názorom sa však v predkladanej práci nestotožňujem a určite nie je dôvod ani rozoberať a toľkož meniť súčasné právne pojmami, ktoré pod pojmom nascitura stricto sensu rozumie len embryo v tele matky. Túto kvalitu totiž nie je možné priznávať embryu in vitro - nakoľko embryo v skúmavke, ktoré sa nedostane včas do utera, je odsúdené k zániku. Za ľudský plod budem pre účely tejto práce nižšie považovať len embryo in utero (nasciturus). Dovolím si však predostrieť načrtnutie problematiky právneho postavenia embrya in vitro na miestach, kde to bude vhodné pre relevantné porovnanie súčasnej právnej ochrany nascitura a embrya mimo materské telo.

Predkladá sa otázka, čím vlastne je právne zárodok v tele materskom. Klasická náuka považuje ľudské embryo v materskom tele za súčasť matkinho tela, pokiaľ nedôjde k jeho úplnému vystúpeniu z matkinho tela v súvislosti s pôrodom. Avšak už rímske právo nasciturovi priznávalo právnu subjektivitu podmienenú tým, že sa narodí živé. V súlade s tým *de lege lata* sa nasciturovi nepriznáva právna subjektivita *sub condicione* mimo rámec majetkovoprávny. Ľudský plod je teda prinajmenšom potenciálnou osobou, pričom ale ťažko pôjde o osobu s právnou subjektivitou. Nezodpovedanou otázkou zostáva, nakoľko môže byť subjektom ľudských práv, menovite práva na život.

³ Paulus Julius, Dig. 1.5.7., Dig. 50. 16. 129

⁴ Vališová, V.: K některým otázkám asistované reprodukce z pohledu současné právní úpravy, Zdravotnictví a právo, 1999, č. 7 - 8, s. 13 - 14

II.1.ii. Trestnoprávne pojmovanie ľudského plodu

Prvým pojmovým znakom trestnoprávneho pojatia ľudského plodu zostáva *stricto sensu* prítomnosť ľudského plodu v tele matky, nakoľko trestné kódexy takmer výlučne chránia len ľudský zárodok v tele matky. Oblasť klonovania, asistovanej reprodukcie a výskumu embryonálnych kmeňových buniek však nezostáva bez povšimnutia. V tejto práci sa mu venujem ku koncu tejto časti.

Druhým pojmovým znakom trestnoprávnej ochrany ľudského plodu bude vymedzenie obdobia, počas ktorého je život vyvíjajúci sa v tele matky chránený trestným právom, pričom hlavným problémom zostáva určenie začiatku a konca tohto obdobia.

Tehotenstvom sa z právneho hľadiska rozumie stav od počatia (oplodnenie vajíčka spermiou v tele matky) do počiatku pôrodu.⁵ Prvým okamžikom, od ktorého môžeme na zárodok pozeráť ako na hodnotu chránenú právom, je teda okamžik jeho vzniku – oplodnenie, t.j. splynutie vajíčka a spermie. Avšak táto koncepcia má viacero nedostatkov: za prvé, tehotenstvo v tejto fáze je prakticky nezistiteľné a za druhé, niektoré metódy antikoncepcie nebránia počatiu, ale až nidácii oplodneného vajíčka v maternici ženy. V právnych poriadkoch, ktorých zákony pripúšťajú uvedené metódy antikoncepcie a umelé prerušenie tehotenstva na žiadosť ženy aspoň po určitú dobu tehotenstva, neprináša takýto prístup právne problémy, protiprávnosť konania tehotnej ženy je vylúčená.

Existujú však právne názory, ktoré sa prikláňajú k lekárskej definícii, ktorá tehotenstvom rozumie až vývoj oplodneného vajíčka v maternici a počiatok ochrany ľudského plodu sa posúva až k okamžiku uhniesdenia zárodka v maternici matky – nidácie.⁶ I keď tehotenstvo je vo fáze od oplodnenia do uhniesdenia vajíčka v maternici prakticky nezistiteľné, povstáva otázka neexistencie ochrany ľudského plodu proti zásahom tretích osôb v tejto fáze.

Rezultátom zostáva, že ľudským plodom ako hodnotou chránenou trestným právom je treba *stricto sensu* rozumieť zárodok v tele matky od jeho počiatku až po začiatok pôrodu.

⁵ Šámal, P., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 2. vydanie, Praha : C.H. Beck, 2003, s. 879

⁶ Kühn, Z.: Ochrana lidského plodu v trestním právu, Praha : Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 1998

II.1.iii. Rozlíšenie trestnoprávneho pojatia ľudského plodu a človeka

Okamžik, kedy trestné právo prestáva ľudský plod chrániť prostredníctvom ustanovení o nedovolenom prerušení tehotenstva a chráneným záujmom sa stáva život a zdravie človeka, vyvoláva viacero nejasností a zrejme pôjde o najzložitejší problém v pojmovom vymedzení. V rámci tohto rozlíšenia je možné vymedziť viacero prístupov. Niektoré právne poriadky vymedzujú počiatok právnej ochrany človeka okamžikom jeho životaschopnosti⁷, inde sa zaň považuje počiatok pôrodu alebo okamžik ukončenia pôrodu.

Presné právne určenie rozlíšenia ľudského plodu a človeka je dôležité, pretože tento krátky úsek je značne kritický a určením okamžiku premeny ľudského plodu v človeka sa zaoberala aj prvorepubliková právna veda a súdne lekárstvo – napríklad judikát č. 5214 tzv. Vážneho zbierky⁸: *„Stačí, že plod vyšiel z matkinho tela, a nevyžaduje sa, aby dieťa bolo úplne oddelené od matkinho tela.“*⁹ Či už súdne lekárstvo, tak aj vyšetrovacia prax sa prikláňajú k rozlíšeniu ľudského plodu a človeka v súlade s a contrario výkladom ustanovení o trestnom čine vraždy novonarodeného dieťaťa matkou: *„Úmyselné usmrtenie novorodenca matkou je prakticky uskutočniteľné až vtedy, keď matka môže položiť ruku na svoje dieťa, aby ho usmrtila. To je fyziologicky možné v tom okamžiku, kedy bola porodená hlavička dieťaťa.“*¹⁰

V českej trestnoprávnej teórii prevažuje prístup, že za človeka v zmysle trestného práva sa považuje plod od počiatku pôrodu, pričom tradičným argumentom je potom odkaz na ustanovenie týkajúce sa vraždy novonarodeného dieťaťa matkou: *„Plod přechází v živého člověka*

⁷ Táto zásada – tzv. viability sa uplatňuje najmä v common law. Definícia „human being“ („ľudskej bytosti“) vo väčšine štátov USA zahŕňa aj nenarodený ľudský plod pre potreby posudzovania násilných trestných činov proti jednotlivcovi. Tento prístup má však veľa nedostatkov – zásadným je predovšetkým to, že vo svetle modernej medicíny sa okamžik životaschopnosti plodu neustále posúva do skoršieho časového obdobia. Pozri aj Dressler, J.: Understanding Criminal Law, Lexis Publishing, 2001, USA, s. 4 - 6

⁸ Sbírka rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé, Sbírka rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech trestních, sv. 103, ročník XVII. /1935/, Praha : Právnícké vydavatelství JUDr. Václav Tomsa, 1936, s. 69

⁹ Poláček, F. a kol.: Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské, Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, s. 83

¹⁰ Záhradka, J.: Vraždy novorozeňat, Kriminologický sborník, 1974., č 7, s. 419 – 425

*okamžikem začátku porodu...*¹¹ Pôrod však nie je možné redukovať na okamžik zrodenia,¹² pôjde o dlhší, určitú dobu trvajúci proces. Lekárska veda dokonca rozlišuje počas pôrodu tri fázy, tzv. tri doby pôrodné: prvá doba pôrodná (otváracia) – od začiatku pôrodných bolestí, druhá doba pôrodná (vypudzovacia) spočíva v priechode plodu pôrodnými cestami a končí porodením dieťaťa. Treťou fázou pôrodnou je potom vypudenie placenty.¹³

Tento prístup vyvoláva v teórii i náuke viacero dohadov, zásadným nedostatkom je absencia akejkoľvek uchopiteľnej právnej definície jednotlivých pojmov najmä spojenia „začiatok pôrodu“ napriek tomu, že ide o mimoriadne zložitú otázku. Pre trestnoprávnu ochranu je potrebné zvoliť určitý presne stanovený okamžik začiatku pôrodu ako rozhranie trestnej ochrany ľudského plodu a človeka.

Možným riešením by bol napríklad príchod pôrodných bolestí.¹⁴ Toto pojetie odpovedá aj súdne lekárske názorom, podľa ktorých sa dobou, kedy prestal existovať plod a začína existovať dieťa, rozumie príchod prvých pôrodných bolestí.¹⁵ Avšak otázka pôrodných bolestí je príliš abstraktná (vzhľadom k subjektívnym prahom bolesti, individuálnej intenzite a dĺžke trvania týchto bolestí) a stále tu existuje úplná biologická závislosť plodu na tele matky.

Iný názor vidí rozhodný okamžik v momente, kedy sa rodí hlavička alebo vedúca časť dieťaťa.¹⁶ Tomuto pojatiu je možné vytknúť, že novorodenec je stále závislý na tele matky, a to až do okamžiku prerušenia pupočnej šnúry.

V právnej náuke a v praxi sa vyskytujú aj odlišné názory, ktoré za rozhodujúci okamžik považujú koniec pôrodu¹⁷ a za živého človeka sa

¹¹ Šámal, P., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 5. vydanie, Praha : C.H. Beck, 2003, s. 777. Porovnaj komentár k § 220 TZ, podľa ktorého *“novorozeným dítětem se rozumí dítě od počátku porodu, a to i tehdy, když zcela neopustilo matčino tělo a není od něj zcela odděleno.”* Rovnaký názor i Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné. II. zvláštní část, Praha : Codex, 1995, s. 24

¹² Císařová, D.: Iura novit curia, Trestní právo, č. 5, 1998, s. 20

¹³ Trojan, S., Langmeier, M. a kol: Lékařská fyziologie. Praha : Grada Avicenum, 1994, s. 307

¹⁴ Porovnaj aj Kienapfel, D.: Grundriß des österreichischen Strafrechts (Besonderer Teil). Band I – Delikte gegen Personwerte, Wien : Manzsche Verlags- und Universitätsverlag, 1990, s. 2 V rakúskom trestnom práve právna teória postuluje začiatok ochrany plodu ako človeka do okamžiku počiatku pôrodných bolestí, popr. počiatku zákroku pri umelom pôrode.

¹⁵ Tesař, J.: Soudní lékařství . Praha : Avicenum, 1976, s. 559

¹⁶ Inak je možné počiatok pôrodu definovať v prípade operatívneho vyňatia plodu z tela matky (tzv. cisársky rez).

¹⁷ Rozh. č. 10/87 Bulletinu NS České republiky.

podľa nich považuje jedinec, ktorý sa už živo narodil, t.j. bol vybavený fyziologickými pôrodnými cestami alebo bol z tela matky vyňatý operatívnymi metódami a aspoň raz spontánne alebo po oživovaní vydýchol, a u ktorého ešte nenastala biologická smrť. Hranica medzi ľudským plodom a dieťaťom tak bola položená do okamžiku samostatného dýchania – do okamžiku konca pôrodu. Pri prijatí tohto názoru by však usmrtenie novonarodeného dieťaťa matkou pri pôrode až do okamžiku oddelenia dieťaťa od tela matky alebo do prvého nádychu alebo výdychu bolo beztretné, pretože podľa ustanovenia § 229 TZ nie je tehotná žena, ktorá svoje tehotenstvo umelo preruší, tretná, pričom prerušenie tehotenstva je usmrtením ľudského plodu.¹⁸

Rozhodujúcim časovým rozhraním podľa súčasnej trestnoprávnej praxe i náuky je začiatok pôrodu, čo plynie z dikcie ustanovenia § 220 TZ, podľa ktorého pôjde o vraždu novonarodeného dieťaťa už pri pôrode.¹⁹ Navyše predmetom útoku podľa ustanovení trestného zákona o trestnom čine nedovoleného prerušenia tehotenstva je ľudský plod do začiatku pôrodu.

Z uvedeného je možné urobiť záver, že za živého človeka je možno považovať len živo narodený, resp. rodiaci sa plod.²⁰ Preto usmrtenie v tele matky nie je usmrtením človeka, resp. iného v zmysle ustanovení zvláštnej časti trestného zákona obsahujúcich tento znak skutkovej podstaty. Pôjde o spôsobenie ujmy na zdraví matky, ktorej tela plod je súčasťou.

Pokiaľ plod zomrie „pred počiatkom pôrodu“, znamená to mimo iné, že sa nikdy nestal osobou a jeho práva, vzniknuté podľa vety druhej § 7 ods. 1 OZ zanikajú, pretože nebola splnená podmienka „pokiaľ sa narodí živé.“ Tieto práva zanikajú s platnosťou *ex tunc*, teda ako by nikdy nevznikli.

¹⁸ Šámal, P., Rizman S.: Trestní zákon. Komentář. 5. vydanie, Praha : C.H. Beck, 2003, s.1351.

¹⁹ Tamtiež s. 1298.

²⁰ Kühn, Z.: Diplomová práce, Ochrana lidského plodu v trestním právu, 1998, s. 12, cit: *“Plná trestněprávní ochrana plodu jako na ostatní již narozené lidi by měla nastat nejdříve v okamžiku, kdy je zřejmé, že proces porodu je již nezvratný.”*

II.1.iv. Náčrt problematiky právneho postavenia embrya in vitro

Vzhľadom k vývoju reprodukčnej medicíny sa stávajú reálnymi okrem asistovanej reprodukcie aj nakladanie s kmeňovými embryonálnymi bunkami a existencia embrya mimo materské telo. Čím teda je právne embryo in vitro? Možno ho pokladať za čo i len potenciálnu fyzickú osobu alebo bude možné podradiť ho pod pojem vec, tak ako ju pozná občiansky zákonník? Na tieto a iné otázky sa pokúsim odpovedať v nasledujúcich riadkoch.

Pokiaľ ide o právne postavenie embrya in vitro, nedá sa než súhlasiť s názorom Jiřího F. Haderku,²¹ ktorý predkladá, že embryo in vitro ani pri všetkom učení o human being, ktoré sa objavuje v medzinárodnoprávných dokumentoch poslednej doby, nie je možné považovať za fyzickú osobu, čo i len potenciálnu. Podľa jeho názoru tak nezostáva nič iné, len podradiť ho pod pojem veci zvláštnej, tzv. *res extra commercium*. Súčasne aj medzinárodné právo vychádza z toho, že ľudské telo, jeho súčasti a prvky nemôžu byť predmetom komercializácie, pričom ide o naviazanie na romanistickú náuku ovplyvnenú najmä stoickou filozofiou a vyslovenú v európskom Dohovore o ľudských právach a biomedicíne. Podobné stanovisko zaujímajú aj vnútroštátne úpravy.

Vzhľadom k medzinárodným záväzkom, ktoré ČR na seba prevzala Dohovorom o ľudských právach a biomedicíne zverejneným pod č. 96/2001 Sb. m. s. (ďalej len Dohovor), bol prijatý zákon č. 227/2006 Sb. o výskume na ľudských embryonálnych kmenových bunkách, ktorým sa prevádza čl. 18 Dohovoru, ktorý výslovne stanoví, že pokiaľ zákon umožňuje prevádzať výskum na embryách in vitro, musí byť zákonom zaistená odpovedajúca ochrana embrya, a že vytváranie ľudských embryí pre výskumné účely je zakázané. Zákon č. 227/2006 Sb. stanoví, že výskum na ľudských embryonálnych kmeňových bunkách je možné realizovať len na základe povolenia Ministerstva školstva, mládeže a telovýchovy a len na určitých pracoviskách. Zákon tak stanoví podmienky, povoľovanie, kontrolovanie výskumu na ľudských embryonálnych bunkách a súvisiace otázky.

²¹ Haderka, J.F.: Některé právní problémy reprodukční medicíny, Zdravotnictví a právo, č.2, 2002, s. 7-9.

Z hľadiska trestnej zodpovednosti je tento zákon realizovaný § 209b TZ, nedovolené nakladanie s ľudským embryom a ľudským genómom a bude o ňom pojednané nižšie.

II.2. Etický a náboženský prístup k pojmu ľudského plodu

Pokiaľ by sme mohli určiť povahu a charakter ľudského plodu, potom by determinovanie jeho statusu bolo celkom jednoduché. Nakoľko však toto je zatiaľ mimo rámec ľudských možností, zostáva nám buď priznať plodu status ľudskej bytosti, čím mu plne priradíme všetky ľudské práva (a teda aj právo na život), alebo zostane jeho postavenie neisté.

Zákonné limity spočívajúce v dobe, počas ktorej je možné legálne vykonať umelé prerušenie tehotenstva, sú jedným zo spôsobov verejného uznania, že tak ako sa ľudský plod časom rozvíja a rastie, tak dôvodov k interrupcii ubúda, až nakoniec právo dieťaťa prísť na svet prevýši nad právom matky rozhodovať o živote plodu ako o svojej súčasť.

V súčasnosti sa v prístupe k pojmu ľudského plodu v rámci bioetiky uplatňujú dve základné koncepcie:

Koncepcia ontologického personalizmu spočíva v predpoklade začiatku života v okamžiku splynutia. Ľudské embryo sa podľa tohto prístupu považuje za individuum, ktoré je síce závislé na tele matky, ale je nadané vlastnou existenciou a autonómiou, rastie a formuluje sa ako svojbytný jedinec.²² Podľa tejto koncepcie sa teda ľudské bytie nestáva osobou v priebehu ontogenézie, ľudské bytie je osobou od samého počiatku.

Druhý prístup spočíva v uznaní začiatku ľudského bytia okamžikom koncepcie, avšak osobou sa stáva až v ďalších vývojových stupňoch. Filozofia empirického funkcionalizmu tak spočíva v tom, že ľudský plod, resp. narodený jedinec sa stávajú osobou až časom. Morálna hodnota plodu

²² Olejník, R.: Diplomová práca. Ochrana lidského plodu v trestním právu, 2006, s. 21.

tak rastie s vývojom plodu, niektorí autori sú dokonca presvedčení o tom, že o ľudskej osobe je možné hovoriť až od 6 mesiaca po narodení.²³

Postoj katolíckej cirkvi k počiatku ľudského života sa formoval prostredníctvom hľadania teológov, ktorí spočiatku a po dlhú dobu (až do 19. storočia) zastávali názor prameniari z učenia Tomáša Akvinského o neskorej animácii, ktoré prisudzuje ľudskú dušu zárodku až niekoľko mesiacov po počatí, čo znamená, že pôvodne nebolo vypudenie ľudského plodu – zárodku bez ľudského ducha považované za sankciovatelné.

Výrokom pápeža Pia IX. sa však katolícka cirkev vzdala tézy Tomáša Akvinského a stanovila, že v ľudskom zárodku je duch prítomný už od okamžiku oplodnenia a tým sa vyhnutie plodu stalo trestným. V 20. storočí pápež Pius XI v encyklike *Casti Connubii* prehlásil potrat za nedovolený i v prípade jeho terapeutickú indikáciu a popiera tiež právo štátu potraty pripustiť, a to i v prípade ohrozenia života matky, čím sa stavia proti použitiu práva nutnej (krvavej) obrany či krajnej núdze proti ľudskému plodu, ktorý síce ohrozuje matku na živote, ale ktorého vypudenie by malo za následok zabitie nevinného.²⁴

Deklarácia o umelom potrate z roku 1974 a jej potvrdenie v Inštrukciách o rešpekte k ľudskému životu z roku 1987 zdôraznili, že naďalej zostáva v platnosti pôvodné učenie cirkvi, ktoré deklaruje, že už v zygote je konštituovaná nová biologická identita ľudského jedinca. Ján Pavol II. vo svojej encyklike *Evangelium vitea* z roku 1995 zdôrazňuje postavenie ľudského plodu v zmysle osoby od samého začiatku koncepcie.²⁵ Oplodnené vajíčko je jedinečná a komplexná genetická entita. To znamená, že ľudské embryo už vlastní všetky práva, ktoré je možné priznať ľudskej osobe. Radí sa sem najmä právo na život, fyzickú i genetickú integritu a právo na rodinu. Navyše opakovane prehlasuje, že úmyselný potrat, či už je sám cieľom alebo prostriedkom, je vždy závažným morálnym priestupkom, pretože predstavuje zámerné zabitie nevinného človeka.

Treba však poznamenať, že tento názor nemusí byť len vyhraneným postojom katolíckej cirkvi. Tiež niektorí odborníci, ktorí sa zaoberajú

²³ Engelhardt, Jr, H. T.: *The Foundation of Bioethics*, New York : Oxford University Press, 1986, s. 34

²⁴ "Nesmie sa konať zlo, aby z toho vzišlo dobro."

²⁵ Sullivan, F. A.: *The Doctrinal Weight of Evangelium Vitae*, Baltimore : Theological Studies, 1995, s. 560-565

otázkami asistovanej reprodukcie, sa k tomuto postoju prinajmenšom približujú.

Čo sa týka ostatných náboženstiev uvádzam príkladný výpočet niektorých prístupov k umelým prerušeniam tehotenstva: protestantizmus interrupcie povoľuje, moslimovia ich akceptujú do piateho mesiaca, hinduizmus, taoizmus a budhizmus prerušenie tehotenstva nezakazujú ani neskôr.

Pohľad na status ľudského plodu a umelých prerušení tehotenstva sa v rámci etických a náboženských prístupov značne líši. Právo by teda malo odpovedať predovšetkým na potrebu ochrany ľudského plodu minimálne z dôvodu biologickej existencie ľudského bytia, ktorý je dostatočným argumentom pre väčšinu etických a náboženských názorov na definíciu pojmu ľudského plodu.

II.3. Pojem ľudského plodu z medicínskeho hľadiska

Na rozdiel od morálneho a náboženského prístupu je z lekárskeho hľadiska definícia ľudského plodu jednoznačná a rozpadá sa do niekoľkých častí.

Vývoj ľudského zárodka začína v okamžiku, kedy sa po oplodnení vajíčko ako jednobunkový útvar rozdelí na dve bunky – fáza preembryonálna. Počiatočná doba delenia pokračuje v dobe, kedy embryo putuje vo vajíčkovodoch do maternice. Táto púť trvá asi 5 dní, ďalších 5 dní potom trvá, kým sa embryo v maternici uhniesdi.

Obdobie embryonálne – vyvíjajúci zárodok sa nazýva embryom, a toto obdobie trvá od uhniesdenia (nidácie) preembrya do konca druhého mesiaca, vyvíjajú sa počas neho ľudské orgány a embryo dosahuje aj vonkajšej ľudskej podoby.

Od začiatku tretieho mesiaca až do pôrodu sa zárodok nazýva fetus, a toto obdobie sa nazýva fetálnym.

Vývoj ľudského plodu je ukončený narodením živého dieťaťa, narodením mŕtveho dieťaťa alebo potratom.²⁶

²⁶ Všetky tieto pojmy je nutné vykladať v súlade s vyhláškou Ministerstva zdravotníctva ČSR č. 11/1988 Sb. zo dňa 22. 1. 1988 o povinnom hlásení ukončenia tehotenstva, úmrtie dieťaťa a úmrtia matky.

III. ÚMELÉ PRERUŠENIE TEHOTENSTVA ZÁKONOM DOVOLENÝM SPÔSOBOM

Pred samotnou recentnou úpravou trestnoprávnej ochrany ľudského plodu sa budem v nasledujúcej časti práce venovať súčasnej úprave legálneho prerušenie tehotenstva, ktorá predstavuje na jednej strane priamu ochranu ľudského plodu vymedzením právom aprobovaného konania a na strane druhej poskytuje rámec a hranicu pre trestnoprávnu úpravu ochrany ľudského plodu.

Umelé prerušenie tehotenstva je jednou z tém, ktoré dokážu rozvíriť verejnú mienku, upútať vášnivý záujem vedcov rôznych vedných disciplín, postaviť proti sebe nadšené skupiny nielen v štátoch ale aj v medzinárodnom spoločenstve. V hre sú hodnoty veľkého významu a ľahko sa vyskytnú konfliktné situácie, ktoré sa týkajú ako jednotlivca tak aj spoločnosti a ktorých riešenie sa ťažko hľadá na pomedzí etiky a práva a v rámci rôznymi druhov právnych poriadkov v demokratickom a pluralistickom kontexte. Nie je preto žiadnou zvláštnosťou, že pohľad na problematiku dovoleného prerušenia tehotenstva sa líši aj v právnej úprave tak príbuzných právnych poriadkoch, akými sú právne poriadky európskych štátov.

Zákony o interrupcii prijaté väčšinou európskych štátov rešpektujú voľbu žien počas prvého trimestra tehotenstva. Tento zákonný prístup prisudzuje právam žien väčšiu hodnotu než akémukoľvek nároku v mene plodu, charakterizovanému či už ako právo, alebo ochrana. Zo 46 členských štátov Rady Európy 40 dovoľuje žene prerušiť tehotenstvo v prvom trimestri bez obmedzenia spočívajúceho v uvedení dôvodu alebo na základe rozsiahlych terapeutických dôvodov. Iba 6 štátov – Andorra, Írsko²⁷, Lichtenštajnsko, Malta, Poľsko²⁸ a San Marino – ponecháva prísne

²⁷ Napriek tomu, že v katolíckom Írsku je prísny zákaz umelého prerušenia tehotenstva, ročne okolo 6000 Írok podstúpi tento zákrok vo Veľkej Británii.

²⁸ V Poľsku bol v roku 1993 prijatý kontroverzný zákon č. 78 o plánovaní rodiny, ochrane ľudského plodu a podmienkach prípustnosti prerušenia tehotenstva, ktorý dovoľuje výkon umelého prerušenia tehotenstva len na základe vitálnej indikácie, vážneho ohrozenia zdravia matky, eugenickej indikácie a v prípade vážneho podozrenia, že tehotenstvo je následkom trestného činu. Novelou zákona č. 78 prijatou v roku 1996 došlo k opätovnému umožneniu interrupcií aj na základe sociálnych dôvodov. Túto novelu však Ústavný súd prehlásil za protiprávnu, pričom argumentoval rozporom novely s právom na život, tak ako ho zakotvuje Ústava, ktorá vo svojom prvom článku za najvyššiu hodnotu demokracie považuje ľudský život, ktorý musí byť chránený od počiatku jeho trvania až do konca.

obmedzenie interrupcie, umožňujúce len úzku škálu terapeutických výnimiek.²⁹

Približne 25 % svetovej populácie však žije v oblastiach s prísnyim zákazom interrupcií. Ide predovšetkým o štáty Latinskej Ameriky, Afriky a Ázie. Prerušenie tehotenstva je tu vykonávané nelegálne za použitia nebezpečných metód, ktoré zo 40% vedú k zdravotným komplikáciám. Z celkového počtu 53 miliónov umelých potratov ich je 20 miliónov nelegálnych a na ich následky zomrie cca 200 000 tisíc žien ročne.³⁰

Umelé prerušenie tehotenstva, ktoré znamená smrť počínajúceho ľudského života a často krát aj ohrozenie života a zdravia matky je bezpochyby závažným sociálnym javom, ktorý nie je možné zastaviť. Bezvýnimočný zákaz potratov alebo obmedzenie možnosti umelého prerušenia tehotenstva len z dôvodu zdravotnej indikácie nie je riešením, pretože by viedol k masívnemu nárastu nelegálnych, väčšinou neodborne vykonaných zákrokov, čo ma za následok ohrozenie života matiek. Z tohto dôvodu nie je možné pristúpiť k úplnému zákazu

III.1. Historický vývoj názorov na interrupcie

Umelé prerušenie tehotenstva je jav vyskytujúci sa vo všetkých spoločnostiach od nepamäti. Pri skúmaní 350 primitívnych, starovekých spoločností a spoločností pred dobou priemyselnej revolúcie dospel George Devereux k záveru, že: *„Všetko nasvedčuje tomu, že prerušenie tehotenstva je absolútne univerzálny jav a že nie je možné vytvoriť ani len imaginárny spoločenský systém, v ktorom by sa ani jedna žena necítila dohnaná k prerušeniu tehotenstva.“*³¹

V primitívnych spoločnostiach nebola známa súvislosť medzi pohlavným stykom a tehotenstvom, a preto sa ženy – matky ako zachovateľky života stávali na najvyšší piedestál spoločnosti, a to predovšetkým prostredníctvom častej formy spoločenského usporiadania –

²⁹ Centrum pre reprodukčné práva, The World's Abortion Laws, 2003 (informačná nástenná mapa).

³⁰ Škrobáľková, R.: Střed Evropy váha, kdo má rozhodnout o interupci, stát nebo matka?, zveřejněno dne 22.8.2003 na <http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=zk-r4-2123834&w=z&s=n&x=144815>.

³¹ Devereux, G.: A Typological Study of Abortion in 350 Primitive, Ancient and Pre-industrial Societies. In: Abortion in America (ed. Herold Rosen), Boston : Beacon press, 1967, s. 50 – 78.

matriarchátu. Vznikom súkromného vlastníctva sa začala hierarchia meniť a potreba udržať majetok v dedičstve vlastnej pokrvnej línie vyvolala potrebu kontroly počatia a pôrodnosti. Sankcie sa udeľovali napr. za poškodenie práv otca na potomstvo, napr. Chammurapiho kódex (2250 pred n.l.) osobitne upravoval zodpovednosť človeka, ktorý spôsobil potrat dcéry plnoprávneho občana, závislého a otrokyne.

V staroveku sa interrupcie nepokladali za trestné, dokonca sa pravdepodobne vykonávali pomerne často a to najmä z dôvodu postupného oddeľovania sexuality od ľudskej reprodukcie. Prielom v regulácii pôrodnosti nastal vďaka priekopníckemu činu kvalifikovaného starovekého gynekológa Sorána z Efezu (98 – 138 pred n. l.), ktorým ako prvý odlíšil antikoncepciu od potratu. Platón a Aristoteles boli pre „*obmedzovanie plodenia, pokiaľ sa má zachovať určitý počet detí – pokiaľ predsa len nejaká žena otehotnie, potom sa plod musí z jej tela vyhnať.*“³² Hippokrates vo svojich spisoch Corpus Hippocraticum zásadne odmietal lekársky zákrok, ktorý by smeroval k prerušeniu tehotenstva (tiež uvedené v tzv. Hippokratovej prísaha zo 4 stor. pred n.l.: „*Rovnako tak neposkytnem žene žiadne prostriedky k vyhnaniu plodu*“) a tiež vystríhal pred podávaním abortív, ktoré boli v jeho časoch vysoko toxické a predstavovali nebezpečenstvo pre samotnú ženu. Na druhej strane však sám Hippokrates odporúčal žene rôzne násilné telesné cvičenia na ukončenie neželaného tehotenstva.

Prístup spoločnosti k interrupciám bol formovaný najmä prístupom cirkvi a až do posledných storočí nebol jasne vyhraný. Pôvodne cirkev vychádzala z učenia Tomáša Akvinského o oneskorenom oduševnení – animácii plodu.³³ Výrokom pápeža Pia IX. (1869) sa cirkev vzdala učenia Tomáša Akvinského a interrupcie boli cirkvou zakázané. Corpus Iuris Canonici trestá konanie smerujúce k vykonaniu potratov v článku 1398: „*Kto vykonal alebo si nechal vykonať dokonaný potrat, upadol do exkomunikácie.*“³⁴ Súčasné cirkevné právo postihuje tých, ktorí sa podieľajú na vykonaní interrupcie vrátane tehotnej ženy, a to exkomunikáciou vyhradenou miestnemu ordinárovi.

³² Jakešová, P.: Vybrané problémy právní úpravy umělého přerušení těhotenství, Zdravotnictví a právo, 2005, č. 6, s. 4 – 8.

³³ Bližšie kapitola II.3.

³⁴ Polášek, F.: Kodex kanonického práva, Český pracovní překlad, Olomouc : MCM, 1992.

Stredoveká literatúra dokazuje, že ženy boli v liečiteľstve veľmi šikovné a napriek tomu, že od 15. storočia úloha žien v lekárstve upadala, tradícia „anjeličkáriek“ prežívala dlho, v niektorých krajinách až dodnes. Keďže prerušenie tehotenstva sa vždy vykonávalo v polohe verejne neviditeľného a nediskutovaného, v historických análoch nájdeme na túto tematiku len málo zmienok.

Reprodukčné práva nadobudli iné rozmery až v kontexte socialistických krajín a boli skôr výsledkom zapojenia žien do priemyselnej výroby než výsledkom snahy ženských hnutí. Prvý zákon, povoľujúci interrupcie zo zdravotných dôvodov a iných závažných dôvodov a so súhlasom k tomu zriadenej komisie, bol vydaný v roku 1957. V rokoch 1965 až 1985 legalizovali interrupcie viaceré vyspelé krajiny sveta.

Dôležitým medzníkom v legálnej úprave interrupcií bol podľa môjho názoru aj objav a rozšírenie antikoncepčných prostriedkov, čím tieto získali prívlastok metód plánovania rodičovstva a z umelého prerušenie tehotenstva sa stalo len „núdzové riešenie“. Preto sa istá časť spoločnosti zaoberá otázkou opätovného prehodnotenia umelého prerušenia tehotenstva, ktoré príchodom rôznych foriem antikoncepcie stratilo svoje pôvodné opodstatnenie a naďalej by malo zostať len výnimočnou formou ukončenia tehotenstva.

III.2. Vývoj právnej úpravy umelého prerušenia tehotenstva na území Českej republiky

Po prvýkrát bola úprava potratov na území dnešnej ČR predznamenaná už v čase prvej republiky, a to profesorom Miříčkom, ktorý ako prvý prezentoval názor, že lekár má povinnosť tehotenstvo prerušiť, pokiaľ je ohrozený život matky a tiež, že potrat samotný, pokiaľ je vykonaný tehotnou ženou náleží do kategórie trestných činov, ktoré sú hodné beztrestnosti, pričom argumentoval najmä uznávaným právom na samovraždu a tým pádom by malo byť tehotnej žene priznané právo dispozície s vlastným plodom, pokiaľ je spojený s jej telom, a teda je jej

súčasťou. Zároveň si plne uvedomoval, že takéto rozšírenie práva nemá v podmienkach prvej republiky žiadne nádeje na zákonné uznanie.³⁵

Po prvýkrát bola prijatá liberálna úprava umožňujúca umelé prerušenie tehotenstva aj z iných než len zo zdravotných dôvodov zákonom č. 68/1957 o umelom prerušení tehotenstva. Tehotenstvo bolo možné umelo prerušiť len so súhlasom tehotnej ženy a po predchádzajúcom povolení komisií, a to v lôžkovom zdravotníckom zariadení. Povolenie bolo vydávané tzv. interrupčnými komisiami len zo zdravotných alebo iných dôvodov zvláštneho zreteľa hodných. Procedúra a konanie interrupčných komisií sa nakoniec stali predmetom kritiky nielen laickej ale i odbornej verejnosti. Dôvodov preto bolo viacero:

Podľa pôvodných predstáv zákonodarcu mali komisie hlavne pôsobiť na ženy výchovne a propagovať účinné prostriedky k zabráneniu nechceného tehotenstva. Hlavná úloha komisie ako inštitúcie spočívala v poskytovaní rád, pomoci, v posúdení jednotlivých prípadov so zreteľom na viacero aspektov – záujem ženy, plodu i spoločnosti a na základe tohto uváženie v rozhodnutí o povolení či nepovolení umelého prerušenia tehotenstva. Preventívnu a pomocnú úlohu sa však komisií nedarilo plniť, navyše výchovná funkcia zostávala len na papieri.

Ďalším problémom bola byrokracia, ktorá celú procedúru značne predlžovalo, čo znemožňovalo širšie presadenie miniinterrupcií,³⁶ čím sa zabraňovalo tehotným ženám v prístupe k najbezpečnejšej a najmenej invazívnej forme umelého prerušenia tehotenstva.

Snáď najväčším dôvodom kritiky sa stala formálnosť prejednávania prípadov pred komisiou, kedy počet uskutočnených umelých prerušení tehotenstva presahoval 90% podaných žiadostí o interrupcií.

³⁵ Miřička, A.: Přerušení těhotenství lékařem a jeho povinnost oznamovací hledíc k osnově trestního zákona, Právník, Praha : Náklad jednoty právnické, 1918, s. 81 – 90.

³⁶ Vyhláška MZ ČSR č. 11/1988 o povinnom hlásení ukončenia tehotenstva, úmrtia dieťaťa a úmrtia matky rozlišuje tieto druhy potratov:

- samovoľný – spontánne vypudenie plodu z matrice pred ukončením 28. týždňa tehotenstva;
- miniiterupcie – umelé ukončenie tehotenstva vykonávané vákuovou aspiráciou do siedmeho/ôsmeho týždňa tehotenstva;
- iné legálne umelé prerušenia tehotenstva – ukončenie tehotenstva inou metódou než miniinterrupciou do 12. týždňa tehotenstva;
- ostatné potraty – potrat, ktorý si žena privodí sama alebo potrat vykonaný či iniciovaný nedovolenou osobou (tzv. kriminálne potraty) ;
- mimomaternicové – umelé ukončenie tehotenstva MDT (uhniezdenie oplodneného vajíčka mimo maternicu – vo vajcovode dutine brušnej.

Podľa pôvodnej predstavy k zákonu č. 68/1957, bola existencia komisie nutná do doby než poklesne počet žiadostí o umelé prerušenie tehotenstva a zároveň stúpne vedomie spoločnosti o antikoncepčných prostriedkoch. Počet interrupcií však neklesal.

Ako dôsledok zvýšenej kritiky praxe interrupčných komisií, pristúpili zákonodarcí v roku 1986 k prijatiu novej právnej úpravy umelého prerušenia tehotenstva. Ministerstvo zdravotníctva ČSR vydalo k tomuto zákonu prevádzaciu vyhlášku č. 75/1986 Sb.

III.3. Recentný stav potratovosti v ČR³⁷

Pred samotným pristúpením k charakteristike platnej úpravy dovoleného prerušenia tehotenstva si dovoľím predstrieť vybrané štatistické údaje týkajúce sa súčasného stavu potratovosti na území ČR, ktoré budú nápomocné najmä pri predstavení si reálneho odzrkadlenia legálnych podmienok umožňujúcich umelé prerušenie tehotenstva dovoleným spôsobom a umožnia nám oboznámiť sa s faktickými údajmi, týkajúcimi sa ústrednej témy predkladanej práce.

Po veľmi prudkom medziročnom poklese potratov³⁸ v prvej polovici 90. rokov 20. storočia je zaznamenané znižovanie celkového počtu potratov pozvoľné. Zásadný vplyv na to má redukcia počtu umelých prerušení tehotenstva sprevádzaná neustále rastúcim podielom žien

³⁷ Podkladom pre štatistické spracovanie údajov o potratoch je povinné hlásenie „Žiadosť o umelé prerušenie tehotenstva (UPT), hlásenie potratu a mimomaternicového tehotenstva“. Vyplnené hlásenie po vykonaní zákroku podávajú zdravotnícke zariadenia a lekári v ČR Ústavu zdravotných informácií a štatistiky ČR.

³⁸ Povinnosť hlásiť všetky druhy potratov vyplýva z legislatívnych noriem. Podľa vyhlášky MZ ČSR č. 11/1988 o povinnom hlásení ukončenia tehotenstva, úmrtia dieťaťa a úmrtia matky sa:

1. potratom rozumie ukončenie tehotenstva ženy, pri ktorom:
 - a, plod neprejavuje ani jednu zo známk života a jeho pôrodná hmotnosť je nižšia než 1000 g a pokiaľ ju nie je možné zistiť, tehotenstvo je kratšie než 28 týždňov
 - b, plod prejavuje aspoň jednu zo známk života a má pôrodnú hmotnosť nižšiu než 500 g, ale neprežije 24 hodín po pôrode
 - c, z maternice ženy bolo vyňaté plodové vajce bez plodu alebo tehotenská sliznica
2. potratom rozumie tiež ukončenie mimomaternicového tehotenstva alebo umelé prerušenie tehotenstva vykonané v podľa zvláštnych právnych predpisov (zákon ČNR č. 66/1986 Sb, o umelom prerušení tehotenstva, vyhláška MZ ČSR č. 75/1986 Sb., ktorou sa prevádza zákon o umelom prerušení tehotenstva/.

užívajúcich niektorú z foriem antikoncepcie. Zatiaľ čo počet samovoľných potratov poklesol v roku 2005 len na 85 % hodnoty z roku 1990, u umelých prerušení tehotenstva došlo ku zníženiu na 25 % z počtu v roku 1990.

V roku 2005 bolo v ČR evidovaných celkom 40 023 potratov. Presne dve tretiny predstavovali umelé prerušenia tehotenstva a cez 30% potratov boli samovoľné potraty. Zostávajúce 3% tvorili mimomaternicové tehotenstvá.

Najväčšou a tiež najrýchlejšie klesajúcou skupinou potratov boli, ako už bolo spomenuté, interrupcie – umelé prerušenia tehotenstva.

Najviac potratov bolo hlásených u žien vo veku 25 až 29 rokov (10 900). Je nutné však poznamenať, že rovnako ako sa zvyšuje vek matiek pri pôrode, zvyšuje sa aj vek žien pri potrate. Potratov u žien vo veku od 30 do 34 rokov bolo len o málo menej – 10 400.

Tabuľka č. 1 *Vývoj počtu ukončených tehotenstiev*

Rok	Ukončené Tehotenstvá	Zo 100 ukončených tehotenstiev				Potraty		Narodenia	
		Potratov celkom	Z toho UPT	Narodených		Celkom	Z toho UPT	Celkom	Z toho živo
				Celkom	Z toho živo				
1960	215 374	39.57	31.36	60.43	59.84	85 213	67 550	130 161	128 879
1965	224 886	33.95	26.04	66.05	65.56	76 341	58 554	148 545	147 438
1970	238 402	37.55	30.16	62.45	62.02	89 509	71 893	148 893	147 865
1975	269 211	28.36	20.62	71.64	71.24	76 342	55 511	192 869	191 776
1980	241 168	35.87	28.58	64.13	63.77	86 503	68 930	154 665	153 801
1985	235 845	42.13	35.21	57.87	57.61	99 357	83 042	136 488	135 881
1990	254 789	48.55	42.05	51.45	51.24	123 695	107 131	131 094	130 564
1995	156 540	38.42	30.85	61.58	61.39	60 143	48 286	96 397	96 097
2000	136 063	33.00	23.91	67.00	66.81	44 894	32 530	91 169	90 910
2005	142 521	28.08	18.56	71.92	71.72	40 023	26 453	102 498	102 211

Len na doplnenie tabuľky, posledné štatistické údaje z roku 2007 uvádzajú 25 414 vykonaných potratov, z toho 4789 bolo vykonaných zo zdravotných dôvodov. Trend vykonaného počtu potratov je klesajúci, pričom za posledných 16 rokov klesol o takmer 84 000.

Tabuľka č. 2 Potraty podľa druhu a veku žien v roku 2005

Vek ženy	Samovoľné potraty	Umelé prerušenia tehotenstva				Mimomaternicové tehotenstvo	Ostatné potraty	Potraty celkom
		Miniinterrupcie	Iné legálne	Celkom	Z toho zo zdravotných dôvodov			
- 14	2	33	12	45	30	-	-	47
15 – 19	520	1 713	692	2 405	116	25	-	2 950
20 – 24	1 719	3 676	1 215	4 891	393	165	-	6 775
25 – 29	4 290	4 731	1 487	6 218	835	407	-	10 915
30 – 34	3 397	5 175	1 330	6 505	959	469	1	10 372
35 – 39	1 571	3 501	792	4 293	680	198	-	6 062
40 – 44	686	1 532	379	1 911	1 511	54	-	2 651
45 – 49	55	151	26	177	147	6	-	238
50 – 54	5	7	1	8	7	-	-	13
Celkom	12 245	20 519	5 934	26 453	4 678	1 324	1	40 023

Tabuľka poukazuje na aktuálny stav komplexnej problematiky potratovosti v Českej republike. Oproti predchádzajúcim rokom je markantný pokles umelých prerušení tehotenstiev, aj keď nie tak rapidný ako v 90. rokoch minulého storočia. Najviac interrupcií podstupujú ženy vo veku od 25 do 34 rokov a najmenej ženy po 45. roku.

Od roku 1992 začal počet interrupcií klesať nielen v absolútnych hodnotách, ale aj v ich pomere k tehotenstvám. Podľa demografa z Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave Karola Pastora³⁹ je za pozitívnym vývojom viacero faktorov. Významne pomohol fakt, že o interrupciách sa začalo verejne hovoriť a začali sa vnímať ako niečo problémové. Aby však spoločnosť prešla z interrupčnej stratégie na antikoncepčnú, musí ju k tomu niečo priviesť. Ako pozitívny motív tejto zmeny sa javí najmä zavedenie poplatkov za výkon dovoleného umelého prerušenia tehotenstva. Vplyv poplatkov potvrdzuje aj porovnanie situácie v Česku a na Slovensku. ČR, ktorá tradične mala väčší podiel interrupcií ako Slovensko, ich mala menej po zavedení poplatku v roku 1992.⁴⁰

Pokles potratov tak zásadne nezávisí na trestnej represii, ktorej zásada subsidiarity sa v problematike umelých prerušení tehotenstva prejavuje viac ako v iných oblastiach, ale najmä na sociálnej situácii matky, sociálnej politike štátu, vedomí verejnosti o plánovanom

³⁹ Hanus, M.: Týždeň : Čas na prerušenie, 2007, č. 40, s. 19

⁴⁰ Slovensko zaviedlo poplatky za výkon dovoleného prerušenia tehotenstva až v roku 1995.

rodičovstve, sexuálnej výchove a užívaní antikoncepcie, ktorej široká dostupnosť by mala byť zaistená.

III.4. Podmienky dovoleného prerušenia tehotenstva v ČR

V súčasnosti sa v demokratických právnych štátoch uplatňujú dva základné postoje k umelému prerušeniu tehotenstva: legalizácia potratov alebo odstránenie trestu.

Súčasná česká právna úprava umelého prerušenia tehotenstva je tvorená zákonom č. 66/1986 Sb. v platnom znení, ktorý umožňuje žene do určitej zákonom stanovenej doby a za určitých zákonom stanovených podmienok ukončiť tehotenstvo. Spolu s prevádzacím predpisom vydaným Ministerstvom zdravotníctva ČSR č. 75/1986 Sb. sa Česká Republika so svojou právnou úpravou interrupcií radí medzi najliberálnejšie štáty rešpektujúce „stratégiu pro choice“.⁴¹ Nikto nemá právo zasahovať do voľby ženy ani do jej predstáv, či a do ktorého okamžiku je život plodu ľudským životom. Do tejto kategórie sa okrem ČR radí ďalších cca 55 štátov s 41 % svetovej populácie – napr. USA, Rusko, Francúzsko... Vo väčšine týchto štátov je možnosť prerušenia tehotenstva obmedzená na dobu 12. resp. 14. týždňov. V Rusku je možné prerušiť tehotenstvo až do 22. týždňa a to z vážnych sociálnych dôvodov, v USA a Holandsku až do okamžiku životaschopnosti plodu.⁴²

Táto liberálna legislatíva bola okrem iného prijatá ako dôsledok zvýšenej kritiky praxe interrupčných komisií v 80. rokoch minulého storočia, kedy bolo vyhovené takmer každej žiadosti a v neposlednom rade tiež pokroku interrupčnej techniky, ktorá umožňovala odsatie zárodku

⁴¹ „Pro choice“ = „pre voľbu ženy,“ podľa tohto prístupu o počte detí rozhodujú výhradne rodičia, resp. ženy. Prístup kladie na prvé miesto právo ženy na slobodné rozhodnutie ohľadom svojho tehotenstva, a to až do doby, kým sa plod stane životaschopným, potom by mal byť zničený len za účelom záchranu života matky. V rámci tohto prístupu sa navyše rozlišuje ešte extrémne liberálny prístup, podľa ktorého by mal byť plod závislý na rozhodnutí ženy až do pôrodu. Vid' aj Feinberg, J.: The Problem of Abortion, The University of Arizona, 1984, s. 43

⁴² Kovář, P., Karhan, J.: Stav a vývoj zákonodárství umělého přerušení těhotenství ve světě a u nás, Sborník z kongresu Pardubice 2003, zverejnené na:
<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006011310>

počas veľmi ranného stupňa tehotenstva /tzv. miniinterupcií/ a ktorej výhodou bola predovšetkým možnosť previesť tento zákrok ambulantne.

Hlavným účelom zákona stanoveným v § 1 je ochrana života a zdravia tehotnej ženy a záujem štátu na plánovanom a zodpovednom rodičovstve. Zákon priniesol viacero zmien oproti predchádzajúcej úprave z roku 1957, tou je predovšetkým uznanie výlučného práva ženy rozhodovať o tom, či chce alebo nechce ukončiť svoje tehotenstvo pôrodom, čím došlo tiež k zrušeniu interrupčných komisií.

Zákon rozlišuje dva typy umelého prerušenia tehotenstva – zo zdravotných dôvodov, ak je prítomná zdravotná indikácia, ktorou je ohrozený život alebo zdravie matky alebo vývoj plodu, a z akéhokoľvek iného dôvodu mimo zdravotného alebo i bez uvedenia dôvodu za podmienok stanovených zákonom, pokiaľ tomu nebránia kontraindikácie stanovené prevádzacím predpisom (zdravotný stav ženy zvyšujúci riziko zákroku, príp. fakt, že od posledného prerušenia tehotenstva ženy neuplynula doba 6 mesiacov – význam tohto obmedzenia spočíva v tom, aby umelé prerušenie tehotenstva nenahrádzovalo kontracepčné prostriedky) a tehotenstvo netrvá dlhšie než 12 týždňov. JUDr. Petra Jakešová na základe toho rozlišuje prerušenie tehotenstva so súhlasom ženy a umelé prerušenie tehotenstva na žiadosť ženy.⁴³

Vo vzťahu k veku ženy však existujú určité právne obmedzenia. Zákon uplatňuje zvláštnu úpravu vo vzťahu k nedospelým žiadateľkám, pričom rozlišuje dve skupiny nedospelých. Prvou skupinou sú ženy, ktoré ešte nedovŕšili 16 rokov a interrupciu na žiadosť je u nich možné vykonať len s ich súhlasom a so súhlasom ich právneho zástupcu. V prípade umelého prerušenia tehotenstva z dôvodu zdravotnej indikácie stanoví vyhláška k tomuto zákonu č. 75/1986 Sb., že sa vyžiada súhlas zákonného zástupcu. Toto ustanovenie sa opiera o obecnú úpravu právnej spôsobilosti nedospelých. Druhú skupinu tvoria ženy vo veku 16 až 18 rokov, u ktorých postačí prejav ich vôle, súhlas zákonných zástupcov nie je potrebný, na druhej strane je však uložená povinnosť lekára, resp. zdravotníckeho zariadenia informovať zákonných zástupcov ihneď po výkone zákroku

⁴³ Jakešová, P.: Zdravotníctví a Právo : Vybrané problémy právní úpravy umělého přerušení těhotenství, 2005, č. 6, s. 4 - 8

vhodným spôsobom ústne alebo písomným oznámením do vlastných rúk, pričom je treba, aby žiadateľka o interrupciu bola na túto povinnosť lekára, resp. zdravotníckeho zariadenia upozornená. Len na doplnenie – u žien starších 18 rokov je možné podstúpiť interrupciu na vlastnú žiadosť, pričom je zachovaná povinnosť lekárskeho tajomstva a práva na ochranu osobnosti. U cudziniiek je možné vykonať prerušenie tehotenstva za podmienky, že majú na území ČR povolený trvalý pobyt.

Zákon stanoví podmienky výkonu umelého prerušenia tehotenstva nasledovne:

U žiadosti ženy stanoví zákon nasledujúce podmienky:

1, Písomná žiadosť ženy na lekárom predloženom tlačive (nemusí v nej byť uvedený dôvod, späť vzatá môže byť až do počiatku výkonu)

2, Dĺžka tehotenstva nepresahuje 12 týždňov

3, U ženy nie je prítomná niektorá z kontraindikácií, za ktoré prevádzacia vyhláška č. 75/1986 Sb. považuje nasledovné:

- zdravotný stav ženy podstatne zvyšuje riziko spojené s umelým prerušením tehotenstva.

- žena podstúpila predchádzajúce umelé prerušenie tehotenstva v dobe, od ktorej neuplynulo 6 mesiacov s výnimkou: žena v predchádzajúcej dobe 2 krát rodila, dovŕšila 35 rokov, existuje dôvodné podozrenie, že k tehotenstvu došlo následkom trestnej činnosti, ktorá bola voči nej spáchaná. Ohraničenie 6 mesiacov je chápané skôr ako dôvod sociálny, ktorým chcel zákonodarca brániť príliš častým interrupciám. Na druhej strane však teba podotknúť, že vyhláška Ministerstva zdravotníctví č. 467/1992 Sb. o zdravotní péči poskytované za úhradu, radí medzi zdravotní výkony v osobnom záujme fyzických osôb, ktoré nie sú vykonávané za liečebným účelom aj umelé prerušenie tehotenstva, pokiaľ nejde o zdravotný výkon poskytovaný na základe zdravotného poistenia (= umelé prerušenie tehotenstva na základe zdravotnej indikácie).

Pri zdravotnej indikácií zákon vyžaduje:

1, existenciu zdravotného dôvodu k umelému prerušeniu tehotenstva, ktorých zoznam je obsiahnutý v prílohe k prevádzajúcej vyhláške č. 75/1986 Sb.

2, súhlas ženy (pričom sa pri nedospelých ženách uplatňuje zvláštna úprava uvedená vyššie)

3, v zásade i tu platí 12 týždňová dĺžka tehotenstva, ktorú je však možné prekročiť v zákonom presne stanovených prípadoch (je ohrozený život ženy, preukázané ťažké poškodenie plodu alebo je plod úplne neschopný života. Podľa ďalších ustanovení je možné tehotenstvo umelo prerušiť z genetických dôvodov najneskôr do 24. týždňa tehotenstva).

III.5. Moderná česká spoločnosť a potratová legislatíva

Rezultátom zostáva, že i keď nie je súčasná úprava umelého prerušenia tehotenstva dovoleným spôsobom ideálnou a odzrkadľujúcou reálny stav v spoločnosti (obsahuje prekonané a dnes už nerealizovateľné ustanovenia, napr.: „antikoncepčné prostriedky sa žene poskytujú zdarma.“) predstavuje prostriedok, ktorý ako jeden z najliberálnejších vo svete, vyhovuje ako ženám – žiadateľkám, tak poskytovateľom tohto výkonu, či už sú to lekári alebo zdravotnícke zariadenia. Okrem ojedinelých nepodarených snáh niektorých poslancov o sprísnenie tejto legislatívy, neexistuje konštruktívny návrh na zmenu, resp. úpravu súčasného zákona.

Ochrana integrity ľudského plodu je etickým kritériom, ktoré sa nedá obísť, nakoľko však súčasná legislatíva predstavuje striktný inštrument chrániaci ľudský život v jeho počiatkovej forme je prinajmenšom hodné polemiky. Úlohou trestného práva však nie je odpovedať na otázku či, a nakoľko sme schopní vytvoriť a následne rešpektovať prísnejšiu úpravu umelého prerušenia tehotenstva dovoleným spôsobom. Pôjde predovšetkým o sociálny konsenzus reflektujúci súčasný vývoj spoločnosti.

Argumentom proti sprísneniu legálnych podmienok pre výkon umelého prerušenia tehotenstva bude najmä fakt, že dôsledné zachovávanie zásady ochrany ľudského života od počatia, má spravidla za následok výkon nedovolených prerušení tehotenstva v gigantických rozmeroch.

Na druhej strane, volanie menšinovej časti spoločnosti po sprísnení podmienok na interrupciu je dnes realitou, ktorá sa nedá odbiť ako prejav náboženského fundamentalizmu. Dôvodov v prospech obmedzenia práva na interrupciu je viac a nemôžem sa stotožniť len s nápravou demografickej krivky. Skutočný problém vidím v interrupciách samotných – i keď sa považuje za úspech, že sa podarilo znížiť ich počet za posledných 20 rokov, stále je to len vec optiky. Ak sa na situáciu pozrieme z pohľadu 80. rokov je ten pokles naozaj zrejmý a pozitívny, keď sa však súčasný počet interrupcií preráta na počet tehotenstiev, dospejeme k záveru, že sme stále na hodnotách 70. rokov.⁴⁴ Stále sa u nás končí interrupciou približne každé štvrté tehotenstvo – viac ako v priemerných západných krajinách. A veľká väčšina nie pre hraničné situácie, ale na žiadosť bez uvedenia dôvodu.

V podmienkach modernej českej spoločnosti pravdepodobne nebude možná zásadne iná než súčasná právna úprava podmienok dovoleného prerušenia tehotenstva, a to predovšetkým vzhľadom k väčšinovej predstave českej spoločnosti o umelom prerušení tehotenstva, ktorá sa tradične radí k liberálnejším. Na základe predostretých štatistík, z ktorých vidíme, že počet dovolených umelých prerušení tehotenstva na území Českej republiky neustále klesá, je možné zosumarizovať, že napriek tomu, že zákon č. 66/1986 Sb. robí z umelého potratu prostriedok regulácie populácie a často krát sa interrupcia vníma ako doplnková forma antikoncepcie, ide o spoločnosťou akceptovateľné riešenie situácie tehotnej ženy, ktoré by štát mal ponechať prostredníctvom potratovej legislatívy.

⁴⁴ Hanus, M.: Týždeň : Čas na prerušenie, 2007, č. 40, s. 18

IV. OCHRANA ĽUDSKÉHO PLODU V PRÁVNOM PORIADKU ČR

Štát tradične prostredníctvom práva reguluje oblasť postavenia a ochrany ľudského plodu a zasahuje tak do vzťahov počatého nenarodeného dieťaťa a spoločnosti. Ochrana ľudského plodu je tradične zakotvená v oblasti zabezpečenia určitého rozsahu občianskoprávnych vzťahov a nepriama ochrana v trestnom zákonodarstve. V oblasti občianskoprávnej pôjde o právnu úpravu postavenia nascitura za predpokladu, že sa narodí živý (výslovne tak stanoví v oblasti dedičského práva, kde upravuje jeho postavenie ako potenciálneho dediča). Nenarodenému jedincovi tak priznáva určité práva najmä v súkromnoprávnej sfére, a to predovšetkým práva majetkové.

Zakotvenie práv nascitura vo sfére verejnoprávnej a zvlášť v rámci trestného práva je vyjadrením mimoriadneho významu, ktorý reflektuje nutnosť a ochotu chrániť počatý, doposiaľ nenarodený život. Trestnoprávna úprava tu veľmi úzko nadväzuje na úpravu ústavnoprávnu, prioritne a nadštandardne je tiež zviazaná s morálnymi, etickými, kultúrnymi a historickými aspektmi, ktoré je nutné mať na pamäti pred samotným uvedením súčasnej právnej úpravy ľudského plodu. V trestnom práve, napriek tomu, že sa jednotlivé ustanovenia priamo neopierajú o rešpektovanie samostatnej osobnosti nascitura, možno hovoriť o nepriamej, teda odvodenej ochrane ľudského plodu.⁴⁵ Tá je daná predovšetkým podmienkami pre umelé prerušenie tehotenstva zákonom dovoleným spôsobom a tiež konkrétnymi ustanoveniami o nedovolenom prerušení tehotenstva.

IV.2. Ochrana ľudského plodu v ústavnom poriadku ČR a problematika s tým súvisiaca

Formulácia ústavného práva na život v článku 6 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd (ďalej len Listina), ktorá je súčasťou ústavného

⁴⁵ Vid' Čič, M. a kol: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Bratislava : Vydavateľstvo Ministerstva spravodlivosti, 1997, s. 88

poriadku ČR, vychádza zo stanoviska, že ľudský život začína narodením a takto mu priznáva plnú ochranu. Táto norma je priamo aplikovateľná, z jej rámca však vybočuje ochrana kľúčiaceho života v druhej vete tohto ustanovenia: „*Lidský život je hoden ochrany již před narozením,*“ ktorá sa javí byť kompromisom medzi prívržencami práva ženy prerušiť svoje tehotenstvo počas prvého trimestru a zástancami tvrdej trestnoprávnej ochrany života plodu, ktorí navrhovali nasledovnú formuláciu: „*Každý má právo sa narodiť*“, *ľudský život je hodný ochrany už od počatia*“.⁴⁶

Normatívna povaha článku 6 ods.1, vety druhej Listiny je diskutabilná. Veľmi ťažké je z neho dovodiť akékoľvek právne dôsledky, nakoľko predstavuje len akúsi deklaráciu v budúcnosti želaného stavu, inkorporovanú etickú normu, interpretačné pravidlo k niektorým ďalším ustanoveniam ústavného poriadku a základné pravidlo pre reguláciu právneho postavenia tehotnej ženy a ľudského plodu. Listina tak nepriznáva ľudskému plodu absolútne právo na život, pôsobiace erga omnes. Ustanovenie „je hoden“ nie je možné považovať za normu, ktorá by vyjadrovala príkaz, zákaz alebo dovolenie, ale za ustanovenie obsahujúce pranie.⁴⁷

Citovaná formulácia navyše nestanoví hranice, v ktorých by bolo dovolené určité konanie, neumožňuje ani jednoznačne odpovedať na otázku, či je ľudský plod súčasťou života matky, alebo či má samostatnú alebo obmedzenú subjektivitu, a aj preto zostáva len etickou normou, obsahujúcou pranie ochrany ľudského plodu, ktorého realizácia je ponechaná zákonnej úprave – ako v oblasti zabezpečenia určitého rozsahu občianskoprávných vzťahov tak aj v oblasti trestnoprávnej ochrany.

Zložitým problémom z pohľadu ústavného práva by sa mohlo javiť určenie hraníc a priorít medzi právom ženy na slobodné rozhodnutie a ochranou ľudského plodu. Listina základných práv a slobôd tak okrem proklamatívneho ustanovenia na ochranu začínajúceho života zaručuje vo svojich článkoch aj právo na ochranu zdravia, právo na ochranu pred neoprávneným zásahom do súkromného života a tiež slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Jadrom sporu je na základe týchto

⁴⁶ Vid' Zpravodajská zpráva k Listině a tiež Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České Republiky, díl II.: Práva a svobody, Praha : Linde a.s., 1996, s. 332

⁴⁷ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České Republiky Komentář 2. díl Práva a svobody, Praha : Linde a.s., 1995, s. 67 - 70

ustanovení, či žena musí alebo nemusí porodiť počaté dieťa, ktoré porodiť nechce alebo nemôže. Štát sa preto snaží nájsť určitý kompromis, ktorý by bol riešením medzi absolútne liberálnym prístupom „pro choice“⁴⁸ a absolútnym záujmom na záchrane života ľudského plodu (tzv. „pro life“⁴⁹). Týmto kompromisom je určité časové obdobie, počas ktorého je žene poskytnutý priestor pre slobodné rozhodnutie o jej tehotenstve, a to zákonom č. 66/1986 Sb.

Tiež z charakteru ustanovenia článku 6 ods. 1 veta druhá, ktorý je skôr etickou normou, tak ako to bolo vysvetlené vyššie, nemôže vyplývať neústavnosť právnej úpravy, podľa ktorej umelé prerušenie tehotenstva možno vykonať na žiadosť tehotnej ženy v prípade, že tehotenstvo nepresahuje dvanásť týždňov. Zákonomdarca tak prekonal úskalie spočívajúce v stanovení momentu, kedy sa právo ženy stretáva so záujmom na ochranu ľudského plodu, ktorý od určitého okamžiku musí byť prioritným pred právom ženy na slobodné rozhodnutie.

A aj keď nie je účelom predkladanej práce posúdenie zákona č. 66/1986 Sb. z morálneho hľadiska, nedá mi nepoložiť otázky, či a nakoľko je jeden z najliberálnejších zákonov o umelom prerušení tehotenstva na svete premietnutím hraníc „etickej“ normy, „priania“, ktorý predstavuje článok 6 ods.1 veta 2 Listiny a či je správne stanovené časové obdobie prvých dvanástich týždňov, počas ktorých sa môže žena v prípade neexistencie zdravotných kontraindikácií bez akýchkoľvek iných obmedzení a právnych prekážok rozhodnúť pre umelé prerušenie tehotenstva. Mám za to sa domnievať, že nezohľadňovanie hodnoty ľudského života v jeho kľúčiacej podobe v prípade úplnej liberálnej a benevolentnej právnej úpravy umelého prerušenia tehotenstva zo strany zákonodarcu je v potenciálnom konflikte s uvedenou ústavnou normou deklarujúcou záujem ústavodarcu na ochrane ľudského života pred narodením. Ďalej sa natíska otázka, nakoľko jedna z najliberálnejších (aj keď nie úplne liberálna) zákonných úprav prerušenia tehotenstva na svete je ešte obhájiteľná a v súlade s účelom ústavodarcu a nakoľko pôjde o ústavné poskytnutie priestoru na hľadanie bez toho, aby sa ústavné

⁴⁸ Pozri pozn. 41

⁴⁹ „Pro life“ = „pre život“ prístup chápe plod ako plnohodnotnú bytosť s absolútnym právom na život. Potrat je prípustný len v prípade ohrozenia života matky. Extrémny prístup reprezentovaný najmä názorom katolíckej cirkvi potrat nepripúšťa za žiadnych okolností.

ustanovenie dostalo okamžite pri jeho vzniku do rozporu s platným zákonom, ktorý v čase prijatia Listiny umožňoval umelé prerušenie tehotenstva za identických podmienok ako dnes, a tým sa predišlo riešeniu zložitých sociálnych, etických, ale i vedeckých problémov, ktoré menia názor nielen odbornej verejnosti na ľudský život.

Uvedená ústavná úprava ochrany života pred narodením nemôže a ani neznamena neústavnosť zákonnej úpravy umelého prerušenia tehotenstva platnej a účinnej už v čase prijímania tejto ústavnej úpravy a v nezmenenej podobe a forme platnej dodnes. Avšak, ak aj opomenieme istú nelogickosť ústavného ustanovenia článku 6 ods. 1 vety druhej Listiny a tiež jej štylistickú neobratnosť (rodí sa človek a nie život), je zrejmé, že práve táto veta svojim takmer prázdny obsahom patrí k tým, ktoré sa vymykajú požiadavke vynútiteľnosti práv, na ktorej chce byť Listina založená predovšetkým.⁵⁰

IV.3. Ochrana ľudského plodu podľa medzinárodných zmlúv, ktorými je ČR viazaná

Medzinárodné zmluvy, ktorými je ČR viazaná, výslovne neriešia otázku statusu ľudského plodu a otázka práva na život ľudského plodu je riešená skôr prostredníctvom dôvodových správ k týmto dokumentom alebo rozhodnutiami príslušných inštitúcií. Samotné rozhodnutie, do akej miery bude plodu priznané právo na život, zostáva na jednotlivých vnútroštátnych úpravách.

OSN vo viacerých svojich rezolúciách proklamovala zásadu, že jedným zo základných práv je oprávnenie každej rodiny mať toľko detí a v takej dobe ako si sami určia⁵¹ a tiež, že právom každého dieťaťa je narodiť sa ako chcené a vítané.⁵² I keď sú uvedené rezolúcie skôr proklamačného charakteru a OSN deklaruje suverénne právo každého štátu na úpravu ochrany ľudského plodu a umelého prerušenia tehotenstva

⁵⁰ Ševčík, V.: Právo a ústavnosť v Českej republike, Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 313

⁵¹ Rezolúcia populačnej komisie OSN, 1972

⁵² Rezolúcie OSN z r. 1979, 1985

vzhľadom k rešpektu náboženských a etických hodnôt a kultúrneho zázemia, zostáva názor OSN silnou autoritou.⁵³

Azda najdôležitejší dokument OSN Všeobecná deklarácia ľudských práv vo svojom čl. 1 stanoví, že: „*Všetci sa rodia slobodní a rovní si v dôstojnosti aj v práвах.*“ Deklarácia však v otázke kľúčiaceho života mlčí a práva priznáva každému jedincovi v rovnakej miere od narodenia. Ďalší dokument, ktorý vznikol na pôde OSN v roku 1959 Deklarácia práv dieťaťa uvedené práva vzťahuje na už živo narodené deti a neponecháva žiadny priestor pre úvahy o možnom rozšírení týchto práv na dobu prenatálneho vývoja. Podobne činí aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických práвах, aj keď sa tu možno stretnúť s istými formulačnými rozdielmi – právo ľudskej bytosti, osoby, každého a pod.

Dohovor o ľudských práвах a biomedicíne so svojimi dodatkovými protokolmi predstavuje základný predpis medicínskeho práva, ktorý okrem iného obsahuje ustanovenia, ktorých obsahom je priama úprava týkajúca sa plodu a tiež ustanovenia upravujúce postavenie tehotnej ženy v jej pozícii pacienta, čím v niektorých prípadoch poskytuje aj nepriamu ochranu ľudskému plodu. Zásadný význam v problematike statusu ľudského plodu a zvlášť embrya mimo telo materské má Protokol k Dohovoru, ktorý zakazuje vytváranie ľudských klonov. (V tejto práci je o ňom viac uvedené v kapitole II.1.iv.)

Európsky dohovor o ľudských práвах (ďalej len Európsky dohovor), ktorý vstúpil v platnosť 18. 3. 1992, vo svojej hlave II. pod názvom Práva a slobody, v článku 2, prvom odstavci uvádza, že právo každého na život je chránené zákonom. Právami ľudského plodu, jeho statusu a jeho ochranou sa však Európsky dohovor nezaoberá. Predkladá sa teda otázka, čím podľa medzinárodného práva je ľudský plod a či je možné podradiť ho pod pojem „každý“ tak, ako tento pojem chápe Európsky dohovor.

Na túto otázku sa snaží odpovedať viacero rozhodnutí Európskej komisie pre ľudské práva (ďalej len Európska komisia) a Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len Európsky súd), ktoré jasne prehlasujú, že plod

⁵³ Medzinárodná konferencia OSN o populácii a rozvoji v Káhire v roku 1994 v záverečnom Akčnom programe v Kapitole VII. pojednáva o reprodukčných práвах a reprodukčnom zdraví, pričom odporúča (v nadväznosti na konferencie v Lillehammeri a v Szegete v roku 1993) vystríhať sa „poľskej cesty“, kde reštriktívna legislatíva umelého ukončenia tehotenstva znamenala nárast materskej úmrtnosti, vraždy nechcených novorodencov a potratovú turistiku.

nie je osobou oprávnenou na právo na život. Priznanie rovnakých práv ľudskému plodu ako osobám by totiž podľa rozhodnutí Európskeho súdu neodôvodnene obmedzilo právo žien ako osôb už narodených. Napríklad v prípade *Platon v. Spojené kráľovstvo*⁵⁴ sa manžel pokúsil zamedziť svojej tehotnej manželke v prístupe k interrupcii tvrdiac, že ukončenie tehotenstva by porušilo právo plodu na život podľa článku 2. Európskeho dohovoru. Európska komisia rozhodla, že slovo „každý“ nezahŕňa ľudský plod, pretože *„život plodu je úzko spojený so životom tehotnej ženy a nemôže byť posudzovaný v izolácii od nej. Ak by článok 2 zahŕňal ľudský plod a jeho ochrana podľa tohto článku by bola chápaná ako absolútna, interrupcia by musela byť považovaná za zakázanú dokonca aj vtedy, ak by pokračovanie tehotenstva predstavovalo vážne riziko pre život tehotnej ženy. To by znamenalo, že nenarodený život plodu by bol považovaný za majúci vyššiu hodnotu ako život tehotnej ženy.“*⁵⁵

V prípade *R.H. v. Nórsko*,⁵⁶ Európska komisia opäť odmietla udeliť plodu ochranu podľa článku 2 Európskeho dohovoru a zamietla tvrdenie navrhovateľa, že nórsky zákon povoľujúci interrupciu pre jeho partnerku je v rozpore s týmto článkom. Komisia vo svojom rozhodnutí konštatovala, že nórsky liberálny interrupčný zákon spadal do diskrečnej právomoci štátu a sťažnosť zamietla.

V rozhodnutí senátu o prijateľnosti sťažnosti č. 50490/99, *Boso v. Taliansko*, Európsky súd opätovne vyslovil, že pojem „každý“ a „život“ nie sú v Európskom dohovore definované. V prejednávacom prípade poukázal Európsky súd na to, že pokiaľ je možné vykonať podľa vnútroštátnej úpravy prerušenie tehotenstva po 12 týždňoch len z dôvodu ohrozenia zdravia ženy, tak takéto pojmá zaisťuje spravodlivú rovnováhu medzi záujmom ženy a nutnosťou chrániť plod, pričom vyhlásil, že aj keby sa predpokladalo, že plod môže mať práva chránené článkom 2 Európskeho dohovoru, talianske právo v rámci ochrany života a zdravia vymedzilo túto právnu rovnováhu.

⁵⁴ *Platon v. Spojené kráľovství*, sťažnosť č. 8317/78, Evropská komise pro lidské práva, 13. května 1980, 3. Evropská správa o lidských právech 408, 1981

⁵⁵ *Platon v. Spojené kráľovství*, sťažnosť č. 8317/78, Evropská komise pro lidské práva, 13. května 1980, 3. Evropská správa o lidských právech 408, 1981, ods. 19

⁵⁶ *R.H. v. Nórsko*, rozhodnutie o prijatí sťažnosti, sťažnosť č. 17004/90, 73 rozhodnutie a správa Európskej komisie pre ľudské práva 155, 19. máj 1992

Ďalší prípad, ktorý by som rada zmienila je zjavne špecifický a to z dôvodu, že sťažovateľka bola nútená podstúpiť umelé prerušenie tehotenstva v dôsledku telesných zranení spôsobených jej predchádzajúcim pochybením vyšetrujúceho lekára. V predchádzajúcich prípadoch vyvstala otázka ochrany ľudského plodu v súvislosti s interrupčnými zákonmi, v prípade *Vo v. Francúzsko*⁵⁷ však sťažovateľka požadovala potvrdenie nároku plodu na právo na život a trestnú sankciu voči lekárovi založenú na neúmyselnom zabití. Súd zrekapituloval predchádzajúcu jurisprudenciu a uzatvoril, že „*nenarodené dieťa nie je považované za osobu priamo chránenú článkom 2 Európskeho dohovoru. Ak aj nenarodení majú právo na život, tak toto právo je bezvýhradne limitované právami a záujmami matky.*“⁵⁸ Keďže v tomto prípade neboli práva a záujmy ženy v rozpore s plodom, Európsky súd pripustil, že štáty majú určitú voľnosť vo vyhodnotení toho, či a ako chrániť ľudský plod. Na druhej strane Európsky súd poznamenal, že: „*neexistuje európsky súhlas o vedeckej a právnej definícii začiatku života.*“⁵⁹

Obmedzenie práva na umelé prerušenie tehotenstva zo strany štátu však nenarušuje právo na súkromný život tehotných žien – konštatuje sa v rozhodnutí Európskej komisie *Brüggemann a Scheuten v. Nemecko*.⁶⁰

Zostáva len konštatovať, že medzinárodné dokumenty výrazne garantujú právo na život, aj keď toto priznávajú v plnom rozsahu až narodeným. Odmietnutie práva plodu na život od momentu počatia je preto v súlade s dominantným pohľadom medzinárodných aktivít a napriek tomu, že medzinárodné spoločenstvo neposkytuje definíciu ľudského plodu, dokonca panuje presvedčenie, že táto definícia je vzhľadom k rozdielnym úpravám suverénnych štátoch neželateľná, je medzinárodné právo nútené zaoberať sa danou problematikou i konkrétne prostredníctvom individuálnych sťažností.

⁵⁷ *Vo v. Francúzsko*, sťažnosť č. 53924/00, Európsky súd pre ľudské práva, 5 september 2002

⁵⁸ Tamtiež, ods. 80

⁵⁹ Tamtiež ods. 84

⁶⁰ *Brüggemann a Scheuten v. Nemecko*, sťažnosť č. 6959/75, 3. Európska správa o ľudských právach 244, 1977

IV.4. Historický náčrt východísk trestnoprávnej úpravy ochrany ľudského plodu na území dnešnej ČR

Vývoj trestnoprávnej úpravy ochrany ľudského plodu na území ČR je veľmi úzko spätý s moderným trestným právom – po prvý krát bolo vyhnanie plodu upravené v trestnom zákone z roku 1768 a následne v zákone o zločinoch a trestoch na ne z roku 1787, ktorý upustil od absolútneho trestu a predstavoval tak modernú úpravu ochrany ľudského plodu. Páchateľ trestného činu vyhnania plodu mohol byť odsúdený k trestu väzenia od jedného mesiaca do päť rokov. Podobne bol umelý potrat upravený aj v trestnom zákone z roku 1803.

Dôležitým medzníkom v trestnoprávnej úprave ochrany ľudského plodu bol trestný zákon z roku 1852 č. 117 ř.z., ktorý obsahoval dve skutkové podstaty upravujúce danú materiu, a to v Hlave XVI, „O vyhnání plodu“. Prvú skutkovú podstatu tvorili §§ 144 a 145 pod názvom „Vyhnání plodu vlastního.“ Trestnou bola matka alebo niekto, kto s jej súhlasom spôsobil vyhnanie plodu a zostreým trestom bol stíhaný spoluvinný otec dieťaťa. Druhú skutkovú podstatu tvorili §§ 146 až 148 „Vyhnání cizího plodu“ a trestnou bola osoba, ktorá vyhnala alebo sa pokúsila vyhnat' cudzí plod proti vôli matky alebo bez jej vedomia. Trestným bolo vyhnanie plodu bez ohľadu na dôvod, nezáležalo ani na tom, či šlo o prerušenie tehotenstva, ktoré ohrozovalo život alebo zdravie matky.

Prísnu legislatívu sa po vzniku ČSR snažila preklenúť judikatúra, ktorej hlavným argumentačným prostriedkom boli obecné ustanovenia trestného zákona o krajnej núdzi.⁶¹ Táto zostala jediným nástrojom, nakoľko nebol prijatý návrh nového trestného kódexu, ktorý by nahradil zákon č. 117. Treba však poznamenať, že návrhy nového trestného zákona z rokov 1926 a 1937 zostávali naďalej na stanovisku trestnoprávnej zodpovednosti tehotnej ženy, na druhej strane však upravovali indikáciu zdravotnú, eugenickú, sociálnu a tiež prerušenie tehotenstva, ktoré bolo následkom zločinu.

Zákon č. 117 z roku 1852 bol nahradený až v roku 1950 TZ č. 86, ktorý úpravou obsiahnutou v § 218 chránil ľudský plod vo všetkých jeho vývojových štádiách – od počatia až do počiatku pôrodu. Zákon znížil

⁶¹ Porovnaj Sb. n.s. 281/20, 1810/24, 4112/31

trestnú sadzbu trestu odňatia slobody na 1 rok pre tehotnú ženu, ktorá svoj plod úmyselne usmrtila, alebo o to iného požiadala, alebo mu to umožnila, ale na druhej strane zvýšil sadzbu až na 10 rokov pre toho, kto zákrok vykoná s výnimkou lekára (zároveň však musí byť splnená podmienka, aby bolo iným tzv. úradným lekárom zistené, že by donesenie plodu alebo pôrod vážne ohrozili život tehotnej ženy). Po prvý krát tak bola explicitne daná možnosť tehotenstvo umelo prerušiť, ale len z dôvodov zdravotných a eugenických. Iná osoba, ktorá tehotnú ženu k tomu zvedla alebo ktorá jej k tomu pomáhala, bola trestná rovnakou trestnou sadzbou ako za platnosti starého rakúskeho zákona. Umelé prerušenie tehotenstva zostalo až do roku 1957 trestné, výnimočne amnestované.

Zásadnejšiu zmenu v legislatívnom pohľade na interrupcie priniesol až zákon č. 68/1957 Sb., ktorý umožnil prerušiť tehotenstvo na želanie tehotnej ženy aj z iných než zdravotných dôvodov. Príčinou liberalizácie legislatívnej úpravy bol najmä privysoký počet kriminálnych potratov, ktorý činil minimálne 100 tisíc ročne, sudy však prejednávali len mizivé percento prípadov nedovolených potratov (napr. v roku 1956 sa pred súd nedostali ani 2% týchto prípadov).⁶²

Hlavným účelom tohto zákona bolo rozšírenie starostlivosti o zdravý vývoj rodiny ohrozovanú škodami pri kriminálnych potratoch na zdraví a životoch tehotných žien zákrokmi nesvedomitých osôb a mimo zdravotnícke zariadenia.⁶³ Zákon nahradil ustanovenie § 218 trestného zákona z roku 1950 a trestal toho, kto so súhlasom tehotnej ženy preruší jej tehotenstvo inak než spôsobom prípustným podľa zákona. Kvalifikovanou skutkovou podstatou zostali zo zrušeného § 218 trestného zákona z roku 1950 zárobkový motív, ťažká ujma na zdraví alebo smrť tehotnej žene.

Historickým momentom tohto zákona bol určite § 6, ktorý stanovil beztrestnosť tehotnej ženy, ktorá si tehotenstvo sama prerušila alebo iného o to požiadala alebo mu to dovolila.⁶⁴

⁶² Pozri aj Jerie, J., Hnátek, L.: *Boj proti potratům a antikoncepcie*, Praha : Státní zdravotnické nakladatelství, 1955, s. 4

⁶³ § 1 zákona č. 68/1957 o umělém přerušení těhotenství

⁶⁴ Dôvodová správa k § 6 zákona č. 68/1957 k tomu uvádza: „*Trestní represe těhotných žen za umělé přerušení těhotenství dnes již neodpovídá právnímu vědomí naší společnosti a zároveň snížení počtu potratů může být zabezpečeno dalším zlepšováním sociálních a kulturních podmínek pro šťastné mateřství, rozšiřováním státních opatření k povzbuzení mateřství, osvětově výchovným působením na nastávající matky*

Podmienky umelého prerušenia tehotenstva podľa zákona č. 68/1957 Sb. sú bližšie popísané v kapitole III.

IV.5. Súčasná trestnoprávna ochrana ľudského plodu

Úlohou trestného práva nie je rozhodovať, či žena je povinná počaté dieťa donosiť a porodiť ho alebo nie, nakoľko ide predovšetkým o zložité eticko-spoločenské posúdenie, ale v prípade, že spoločnosť dospeje k názoru, že potrat je prijateľný a zákonná úprava stanoví podmienky umelého prerušenia tehotenstva, zostáva úlohou trestného práva stanoviť následky nedodržania zákonného postupu.

V právnom poriadku ČR je súčasná trestnoprávna úprava ochrany ľudského plodu proti útokom na jeho integritu budovaná hlavne prostredníctvom ochrany tehotenstva ženy proti akýmkoľvek zásahom voči nej smerujúcim k nelegálnemu prerušeniu tehotenstva. Ustanovenia zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon (ďalej len TZ), chrániace tehotenstvo ženy tak, ako bolo uvedené vyššie, však nie sú jediným a vyčerpávajúcim prostriedkom trestnoprávnej ochrany ľudského plodu. Sprostredkovane sa totižto táto ochrana poskytuje tiež podľa ustanovenia upravujúceho kvalifikovanú skutkovú podstatu trestného činu vraždy, resp. ublíženie na zdraví spáchaného na tehotnej žene.

IV.5.i. Úmyselné usmrtenie ľudského plodu

Trestnoprávnu úpravu ČR chrániacu ľudský život pred narodením obsahujú ustanovenia §§ 227, 228 a 229 trestného zákona.

Objektom týchto ustanovení je začínajúci ľudský život a prinajmenšom rovnakou mierou je chránené aj zdravie matky,⁶⁵ ktoré je krokmi smerujúcimi k usmrteniu plodu tiež ohrozené. Existujú však aj

a ostatní členy společnosti a posilování ochrany mateřství, dětství a rodiny... Naše pracující ženy budou rozhodovat o mateřství v souladu se zájmy společnosti a u vědomí, že mateřství a rodina je základem zdravého rozvoje národa.“

⁶⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část, Praha : Eurolex Bohemia, 2003, s. 181

právne názory, ktoré za objekt trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva považujú aj záujem štátu na populácií.⁶⁶

Predmetom útoku je ľudský plod až do začiatku pôrodu. Ide o osobitnú formu usmrtenia živého ľudského plodu. K naplneniu skutkovej podstaty trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva postačuje, že bol plod v dobe zásahu živý, i keď nebol spôsobilý, aby sa z neho vyvinulo dieťa schopné k životu.⁶⁷ Navyše podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu zo dňa 2. 7. 1925 Zm II 211/25⁶⁸ je pre pomoc alebo zvedenie k trestnému činu vyhnania plodu ľahostajné, že plod bol mŕtvy v dobe zákroku, ak bol živý v dobe, kedy bol zákrok dohodnutý (ak bol živý v čase pomoci alebo zvädzaniu k vyhnaniu plodu) a i plod v priebehu samovoľného potratu môže byť spôsobilým predmetom aspoň pre pokus trestného činu vyhnania plodu.

Úmyselné usmrtenie človeka od okamžiku počiatku pôrodu je treba kvalifikovať ako trestný čin vraždy podľa § 219 TZ, resp. ako trestný čin vraždy novonarodeného dieťaťa a matkou podľa § 220.

Nedovoleným prerušením tehotenstva sa podľa ustálenej náuky rozumie akékoľvek konanie smerujúce k usmrteniu ľudského plodu, pričom nezáleží na použitých prostriedkoch a bude ním aj prípadné vyvolanie predčasného pôrodu za podmienky, že smeruje k usmrteniu ľudského plodu. Naopak, ako nedovolené prerušenie tehotenstva nebude možno právne kvalifikovať urýchlenie alebo vyvolanie predčasného pôrodu bez úmyslu usmrtiť plod. Takéto konanie by bolo možno kvalifikovať len ako nedbalostný trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 224 (§ 89 ods. 7 písm. g) TZ).⁶⁹

Súčasný TZ rozoznáva v zásade dve skutkové podstaty trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva:

⁶⁶ Porovnaj Kuchta, J.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část, Brno : Masarykova univerzita, 1994, s.76

⁶⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu zo dňa 7. 7. 1921, Kr II 66/21 publikované pod číslom 504/1921 v: Vážný, F.: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních, svazek druhý, ročník III. /1921/, Praha : Právnické vydavatelství v Praze, společnost s r.o., 1922, s. 274 - 275

⁶⁸ Publikované pod číslom 2039/1925 v: Vážný, F.: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních, ročník VII /1925/, Praha : Právnické vydavatelství v Praze, společnost s r.o., 1926, s. 385 - 387

⁶⁹ Šámal, P., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 5. vydanie. Praha : C.H. Beck, 2003, s.1351

IV.5.i.a. Úmyselné usmrtenie plodu so súhlasom matky

Prvú skutkovú podstatu tvoria §§ 227 a 228 ods. 1, 2 TZ. Ide o úmyselné usmrtenie plodu so súhlasom matky (pričom tento je *conditio sine qua non* tohto trestného činu a môže byť daný akýmkoľvek spôsobom, a to aj konkludentne) inak než spôsobom prípustným podľa zákonných predpisov o umelom prerušení tehotenstva, poprípade matkou samotnou.

Základnou skutkovou podstatou podľa § 227 je konanie spočívajúce v pomáhaní alebo zvedení tehotnej ženy k tomu, aby svoje tehotenstvo sama umelo prerušila alebo iného požiadala alebo mu dovolila, aby jej bolo tehotenstvo prerušené inak než zákonom dovoleným spôsobom. Pomoc alebo zvedenie tehotnej ženy sú tu ako formy účasti na trestnom čine povýšené na páchatelstvo, pretože žena sama sa trestného činu nedopúšťa. Musí ísť o pomáhanie alebo zvedenie k prerušeniu iným spôsobom, než aký je prípustný podľa zákonných predpisov. Trestné preto nebude pomáhanie alebo zvedenie k umelému prerušeniu tehotenstva spôsobom prípustným podľa zákonných predpisov o umelom prerušení tehotenstva.⁷⁰

Úmysel musí smerovať k pomoci tehotnej žene alebo k jej zvedeniu k nelegálnemu umelému prerušeniu tehotenstva.

Kvalifikovanou skutkovou podstatou je spôsobenie ťažšieho následku (ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti). Z jednotlivých druhov ťažkej ujmy na zdraví bude prichádzať v úvahu najmä poškodenie dôležitého orgánu – maternice alebo dlhšie trvajúca porucha zdravia. Páchatelovi v tomto prípade hrozí trest odňatia slobody až na jeden rok.

Ďalším možným spôsobom spáchania trestného činu umelého prerušenia tehotenstva so súhlasom tehotnej ženy je konanie popísané v § 228 TZ, ktoré je prísnejšie trestné. Toto konanie spočíva v samotnom vykonaní prerušenia tehotenstva nezákonným spôsobom, pričom konkrétny spôsob konania, pri ktorom k usmrteniu ľudského plodu došlo nie je podstatný.

Kvalifikované skutkové podstaty sú potom uvedené v § 228 ods. 2 písm. a), b), c) TZ. Sú nimi prípady, kedy páchatel vykonaním nezákonného potratu získa značný prospech,⁷¹ pácha trestný čin sústavne

⁷⁰ Tamtiež s.1352

⁷¹ Podľa § 89 ods. 14 TZ ide o čiastku vo výške najmenej 500 000,- Kč.

(trestný čin je spáchaný vo forme pokračovania v trestnom čine alebo opakovania) alebo spôsobí uvedeným trestným činom ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť. Pokiaľ ide o formu zavinenia postačí u značného prospechu nedbalosť, pri sústavnom páchaní trestného činu i nevedomá nedbalosť (i keď páchatel' bude spravidla poznať okolnosti, z ktorých je sústavnosť vyvodzovaná). Ťažká ujma na zdraví alebo smrť ako okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby pri trestnom čine nedovoleného prerušenia tehotenstva musia byť zavinené z nedbalosti.

IV.5.i.b. Úmyselné usmrtenie plodu bez súhlasu matky

Druhá skutková podstata trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva podľa § 228 ods. 3, 4 TZ upravuje prípady, kedy dôjde k násilnému konaniu vedúcemu k usmrteniu plodu bez súhlasu matky. Trestné podľa tohto ustanovenia je akékoľvek násilné konanie voči tehotnej žene v úmysle prerušiť jej tehotenstvo bez jej súhlasu (či už výslovný alebo inak prejavovaný nesúhlas alebo bez jej vedomia). Omyl páchatel'a o tom, či tehotná žena dala súhlas k prerušeniu tehotenstva, bude posudzovaný podľa všeobecných zásad. Do úvahy prichádza aj jednanie v krajnej núdzi, ktoré bude samozrejme beztrestné (napr. ak je žena v bezvedomí a je nutný okamžitý lekársky zásah).⁷² Bližšie o tom bude uvedené v kapitole III.5.iv.

Páchatel', ktorý umelo preruší tehotenstvo ženy podľa tohto ustanovenia, je trestný na dva až osem rokov odňatia slobody.

Kvalifikovanou skutkovou podstatou je, ak páchatel' spôsobil ťažší následok úmyselného usmrtenia ľudského plodu bez súhlasu tehotnej ženy, ktorým je podľa § 228 ods.4 TZ spôsobenie smrti tehotnej ženy. Smrť však musí byť zavinená z nedbalosti. Ak páchatel' tehotnú ženu pri konaní uvedenom v § 228 ods. 3 úmyselne usmrtí, pôjde tiež o trestný čin vraždy podľa § 219 spáchaný v jednočinnom súbehu.

Spôsob konania bude spočívať v akomkoľvek násilnom konaní, ktorým páchatel' úmyselne smeruje k usmrteniu plodu bez súhlasu matky (v prípade, že pôjde o usmrtenie plodu z nedbalosti, bude sa toto

⁷² Šámal P., Rizman S.: Trestní zákon. Komentář. 5. vydanie, Praha : C.H. Beck, 2003, s. 1353

posudzovať ako nedbalostný trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 224 ods. 3, /§ 89 ods. 7 písm. g) TZ/). Nezáleží na použitom prostriedku - môže ísť o prostriedky mechanické, chemické, operatívne zákroky alebo i vyvolanie predčasného pôrodu za podmienky, že smeruje k usmrteniu ľudského plodu.⁷³ Nedovolené vyvolanie predčasného pôrodu bez úmyslu plod usmrtiť by mohlo byť kvalifikované len ako nedbalostný trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 224 ods. 3 v spojení s § 89 ods. 7 písm. g) TZ.

Po stránke subjektívnej musí ísť o konanie s úmyslom usmrtiť plod bez súhlasu tehotnej ženy.

IV.5.ii. Beztrestnosť tehotnej ženy

V ČR rešpektuje trestný zákon všeobecnú právnu zásadu, že nemôže byť trestne zodpovedná osoba, ku ktorej ochrane príslušné ustanovenie smeruje. V ustanovení § 229 je zakotvená beztrestnosť tehotnej ženy, ktorá svoje tehotenstvo sama umelo preruší alebo iného o to požiada alebo mu to dovoľí. Naopak, iná osoba, ktorá tehotnej žene pomáha, aby svoje tehotenstvo sama umelo prerušila alebo ktorá žene sama neoprávnene tehotenstvo preruší, či už s jej súhlasom alebo bez jej súhlasu, a tiež v prípade keď tehotná žena o to sama požiadala, trestná je, a to podľa § 227 ods. 1, prípadne ods. 2 alebo podľa § 228 ods. 1, eventuálne ods. 2 TZ. Dôležitou okolnosťou pri stanovení tohto paragrafu bola nepochybne skutočnosť, aby sa ženy nebáli vyhľadať po nezákonne prevedenom prerušení tehotenstva prípadnú nutnú lekársku pomoc z obavy pred možným trestným stíhaním.

Z tohto ustanovenia je možné vyvodiť záver, že akékoľvek konanie tehotnej ženy vedúce k usmrteniu jej plodu, či už úmyselné alebo neúmyselné, bude beztrestné.

⁷³ Tamtiež, s. 1350

IV.5.iii. Trestnoprávna ochrana ľudského plodu prostredníctvom zvýšenej trestnosti trestných činov a nedbalostné usmrtenie plodu

Ustanovenia TZ upravujúce trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva nie sú jediným prostriedkom trestnoprávnej ochrany ľudského plodu. V tejto kapitole predostriem niektoré ustanovenia týkajúce sa ochrany ľudského plodu prostredníctvom zvýšenej trestnosti trestných činov podľa § 89 ods. 7 písm. g) TZ.⁷⁴ Vyvolanie potratu podľa tohto ustanovenia je ťažkou ujmom na zdraví. Nakoľko však podľa medicínskej teórie ide o vyvolanie potratu do 28. týždňa tehotenstva obsahuje § 89 ods. 7 písm. g) TZ aj pojem „usmrtenie plodu,“ o ktoré pôjde v prípade, že plod je starší než 28 týždňov. Vyvolanie potratu alebo usmrtenie plodu nastáva aj ako následok inej trestnej činnosti, v každom prípade sa však ustanovenia § 89 použijú len v prípade, ak nejde o úmyselné konanie, ktoré má za cieľ vyvolať tento účinok (vyvolať potrat alebo usmrtiť plod). Úmyselné usmrtenie plodu bude totiž trestné ako nedovolené prerušenie tehotenstva a nie prostredníctvom zvýšenej trestnosti. Pri použití ustanovení § 89 musí ísť o vedľajší následok, úmysel páchatel'a nemôže zahrňovať vyvolanie potratu alebo usmrtenie plodu, čiže vyvolanie tejto ťažkej ujmy na zdraví, a to ani in eventum.

Navyše trestný zákon v niektorých ustanoveniach upravuje ako jeden zo znakov kvalifikovanej skutkovej podstaty, spáchanie trestného činu na tehotnej žene. Aj v týchto prípadoch je možné vidieť snahu zákonodarcu chrániť výnimočnosť tehotenstva, pričom ochrana ľudskému plodu bude poskytovaná nepriamo a to prostredníctvom ochrany tehotenstva matky.

V nasledujúcej časti budú uvedené niektoré trestné činy, u ktorých sa zvýšená trestnosť trestných činov posudzuje podľa § 89 ods. 7 písm. g) TZ a pri ktorých je znakom kvalifikovanej skutkovej podstaty tehotenstvo ženy.

⁷⁴ Podľa ustanovenia § 89 ods. 7 TZ sa ťažkou ujmom na zdraví rozumie len vážna porucha zdravia alebo vážne ochorenie. Za týchto podmienok je ťažkou ujmom na zdraví podľa § 89 ods. 7 písm. g) vyvolanie potratu alebo usmrtenie plodu.

Vyvolaním potratu je každé konanie, ktoré má za následok prerušenie tehotenstva skôr ako dôjde k pôrodu (i predčasnému). Predpokladom potratu je, že ľudský plod je v dobe činu vyvolávajúceho potrat živý (pozri rozhodnutie č. II/1965 Sb. rozh. tr.) Prípadný predčasný pôrod a jeho následná smrť ako dôsledok jeho nezrelosti je tu rovnako pokrytý ako „usmrtenie plodu“.

IV.5.iii.a. Nedbalostné usmrtenie plodu

Nedbalostné usmrtenie plodu bude hodnotené podľa § 224 ods. 1 TZ. Ide o prípady, v ktorých dôjde k usmrtieniu plodu v dôsledku nedbalostného zavinenia. Podľa tohto ustanovenia je trestný ten, kto inému spôsobí z nedbalosti ťažkú ujmu na zdraví. Objektom tohto trestného činu je „*ľudské zdravie, t.j. normálne funkcie ľudského tela vrátane funkcie všetkých orgánov, ktoré sú potrebné k náležitej činnosti.*“⁷⁵ Predmetom útoku je človek, ktorým je dieťa, ktoré prestalo byť ľudským plodom, pričom plod prechádza v živého človeka okamžikom počiatku pôrodu. Trestný zákon tak poskytuje ochranu ľudskému plodu prostredníctvom ochrany zdravia matky, ľudský plod je tu chránený ako súčasť zdravia ženy, jej telesnej integrity.

Podľa § 89 ods. 7 TZ je ťažká ujma na zdraví vymedzená dvoma podmienkami. Je ňou len vážna porucha zdravia alebo vážne ochorenie, ktoré je zároveň aj niektorým z taxatívne uvedených prípadov v § 89 ods. 7 TZ. Jedným z nich je aj usmrtenie plodu alebo vyvolanie potratu, pričom tieto veľmi rušivo zasahujú do organizmu tehotnej ženy a môžu viesť aj k ohrozeniu života matky alebo k závažným trvalým alebo dlhotrvajúcim následkom (napr. neplodnosti).⁷⁶

Objektívna stránka trestného činu nedbalostného usmrtienia plodu teda bude spočívať v akomkoľvek konaní, ktorým páchatel' spôsobí usmrtenie plodu tehotnej ženy alebo vyvolanie potratu. Usmrtením plodu rozumieme konanie, ktorého následkom je smrť plodu bez jeho súčasného alebo bezprostredného vypudenia a vyvolaním potratu je akékoľvek konanie, ktoré má za následok prerušenie tehotenstva skôr, než dôjde k pôrodu (typicky pôjde o dopravné nehody, ale takýmto konaním môže byť aj nedbalostný zákrok lekára, ktorý má za následok prerušenie tehotenstva).⁷⁷ Úmyselné vyvolanie potratu sa posudzuje ako trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva.

⁷⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. Doplněné a přepracované vydání, Praha : C. H. Beck, 2004, s. 1321

⁷⁶ Navyše maternica je dôležitým orgánom v zmysle § 89 ods. 7 písm. e) TZ.

⁷⁷ V literatúre sa vyskytuje aj iné rozlíšenie vyvolania potratu a usmrtienia ľudského plodu založené na lekárskej terminológii: potratom sa rozumie vypudenie plodu a placenty z maternice do 28. týždňa tehotenstva a usmrtiením plodu ukončenie tehotenstva po 28. týždni tehotenstva až do počiatku pôrodu.

Predpokladom vyvolania potratu však je, že ľudský plod je v dobe činu vyvolávajúceho potrat živý a schopný ďalšieho vývoja.⁷⁸

Kvalifikovanou skutkovou podstatou je podľa § 224 ods. 2 TZ spáchanie nedbalostného usmrtenia plodu v dôsledku porušenia dôležitej povinnosti páchatel'a vyplývajúcej zo zamestnania, povolania, postavenia či funkcie alebo uloženej podľa zákona. Za dôležitú povinnosť, ktorá je predpokladom vyššej trestnosti u ťažkej ujmy na zdraví spôsobenej z nedbanlivosti, je podľa judikatúry považovaná taká povinnosť, ktorej porušenie za danej konkrétnej situácie spravidla podstatne zvyšuje nebezpečenstvo pre ľudský život a zdravie (typicky napríklad pôjde o porušenie dopravných predpisov, ale je možné si tiež predstaviť aj nedbalostné zanedbanie starostlivosti o tehotnú ženu zdravotníckymi pracovníkmi, ktoré môže mať za následok smrť ľudského plodu, ale žene neublíži). Trestom je buď trest peňažný alebo odňatie slobody na šesť mesiacov až päť rokov.

V tomto ustanovení, ako už bolo spomenuté, je život plodu chránený ako súčasť zdravia ženy, ktorý je záujmom chráneným trestným právom. Teoreticky by sa toto pojmie mohlo javiť ako málo uspokojivé a správnejšie by možno bolo chrániť život plodu v samostatnej skutkovej podstate, kde by hlavným objektom bolo zdravie ľudského plodu⁷⁹, a nie zdravie a telesná integrita ženy tak, ako je tomu v súčasnej právnej úprave. Silným argumentom však jednoznačne zostáva fakt, že trestný zákon tvoriaci teoretický základ pre rozhodovanie súdov, musí obsahovať riešenia, ktoré sú pre prax vyhovujúce. Matka a ľudský plod tvoria jeden subjekt, ľudský plod ako súčasť matky zdieľa jej osud a trestnoprávna ochrana mu je poskytovaná nepriamo, práve prostredníctvom ustanovení trestného zákona o trestnom čine spôsobenia ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti z nedbalosti. Trestnoprávna úprava, ktorej primárnym objektom by bolo zdravie plodu by potom musela čeliť výzvam, ktoré by so sebou prinášala prax. Teoretický nedbalostný trestný čin, ktorého primárnym objektom by bolo zdravie ľudského plodu a predmetom útoku ľudský plod,

⁷⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. Doplněné a přepracované vydání, Praha : C. H. Beck, 2004, s. 661, cit: „*Ak je plod v dobe činu vyvolávajúceho potrat mŕtvy, nepôjde o vyvolanie potratu. Navyše odstránenie mŕtveho plodu je liečebným zákrokom.*“

⁷⁹ Kühn, Z.: Ochrana lidského plodu v trestním právu, Praha : Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, Praha, 1998, s. 35

by vyvolával v praxi nejasnosti spočívajúce v trestnoprávnej kvalifikácii konania páchatela, následkom ktorého by bolo jednak nedbalostné usmrtenie plodu a jednak spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví matky. Mám za to sa domnievať, že súčasná trestnoprávna úprava trestného činu podľa § 224 ods. 1 TZ v spojení s § 89 ods. 7, ktorá nedbalostné usmrtenie plodu v tele matky alebo vyvolanie potratu nepovažuje za usmrtenie iného v zmysle ustanovení zvláštnej časti trestného zákona, ale za spôsobenie ujmy na zdraví samotnej matky, súčasťou ktorej tela plod je, predstavuje úpravu, ktorá sprostredkovane poskytuje relevantnú trestnoprávnu ochranu aj ľudskému plodu.

IV.5.iii.b. Ublíženie na zdraví spáchané vyvolaním potratu

Zásadný význam pri rozlíšení trestných činov nedovoleného prerušenia tehotenstva podľa § 228 ods. 3 TZ a ublíženie na zdraví podľa § 222 ods. 1 TZ spáchaného vyvolaním potratu podľa § 89 ods. 7 písm. g) TZ mal rozsudok Najvyššieho súdu z 15. 2. 1968.⁸⁰

Znalci v snahe pomôcť riešiť právne otázky, ktorých posúdenie náleží výhradne súdom, na záver svojho posudku uviedli, že násilie spáchané na matke majúce za následok vnútromaternicovú smrť plodu by bezpodmienečne viedlo aj k potratu alebo k predčasnému pôrodu mŕtveho plodu (§ 89 ods. 7 písm. g) TZ). Súdny oboch stupňov s prihliadnutím k znaleckému posudku vychádzali z citovaného ustanovenia, podľa ktorého ťažkou ujmovou na zdraví sa rozumie vyvolanie potratu. Nezaoberali sa však skutočnosťou, že vyvolanie predčasného pôrodu, i keď dieťa nie je životaschopné, nie je možné považovať za vyvolanie potratu v zmysle citovaného ustanovenia a nie je možné ho preto právne kvalifikovať ako ťažkú ujmu na zdraví podľa § 222 ods. 1 TZ. Násilné konanie obvineného spočívajúce v úderoch a kopnutí tehotnej ženy do brušnej oblasti v úmysle prerušiť jej tehotenstvo vykazuje znaky trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva podľa § 228 ods. 3 TZ. *„Pokud tedy tímto trestním činem soudy obou stupňů neuznali obviněného vinným, nýbrž kvalifikovali*

⁸⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu z 15. 2. 1968, sp. zn. 7 Tz 58/1967, Sb. rozh. tr.č. 45/1968

*zjištěné jednání jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 ods. 1 TZ, porušili zákon v tomto zákonném ustanovení.*⁸¹

Násilné konanie voči tehotnej žene v úmysle prerušiť bez jej súhlasu tehotenstvo, vykazuje teda znaky trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva podľa § 228 ods. 3 TZ., a nie znaky trestného činu ublíženia na zdraví podľa § 222 ods. 1 TZ, spáchaného vyvolaním potratu podľa § 89 ods. 7 písm. g) TZ.

IV.5.iii.c. Vražda tehotnej ženy

Ľudský plod *de lege lata* nepožíva priamej trestnoprávnej ochrany ustanovením o trestnom čine vraždy. Pri útoku zameranom prvotne na život tehotnej ženy, kde táto je hmotným predmetom trestného činu vraždy, je ochrana ľudskému plodu poskytovaná sprostredkované – zvýšenou trestnosťou trestného činu vraždy v podobe kvalifikovaného trestného činu vraždy podľa § 219 ods. 1, ods. 2 písm. d) TZ, ktorá je daná znakom spáchania vraždy na tehotnej žene.

Konanie páchatel'a bezprostredne smerujúce k úmyselnému usmrteniu tehotnej ženy a jej nenarodeného dieťaťa nie je preto možné právne posúdiť ako pokus trestného činu vraždy podľa § 8 ods.1, § 219 ods. 1 TZ, spáchaný proti dvom osobám v zmysle kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu vraždy uvedenej v § 219 ods. 2 písm. a) TZ citovaného ustanovenia.

Niečo opačné však obsahovalo zistenie Krajského súdu v Ostrave zo dňa 16. 6. 2005,⁸² ktorým bol obžalovaný P.D. uznaný vinným pokusom trestného činu vraždy podľa § 8 ods. 1 TZ k § 219 ods.1, ods.2 písm. a) TZ, ktorého sa mal podľa skutkových zistení dopustiť tým, že v podnapitom stave, po predchádzajúcej hádke s úmyslom usmrtiť, fyzicky napadol svoju družku, ktorá bola v 32. týždni tehotenstva a nenarodený, samostatného života schopný ľudský plod. Veľkou razanciou zasadil kuchynským nožom bodnú ranu do brucha tehotnej družky, čím jej spôsobil masívne krvácanie do dutiny brušnej, čím došlo u poškodenej k rozvoju

⁸¹ Draščík, A., Hasch, K., Kučera, P., Rizman, S.: Přehled judikatury, trestné činy proti životu a zdraví / Nutná obrana, Praha : ASPI, a.s., 2007, s. 115

⁸² Sp.zn. 36 T 2/2005

krvácajúceho šoku, ktorého následkom je smrť a súčasne došlo k zasiahnutiu plodu, ktorému bola spôsobená bodno-rezná rana, v dôsledku čoho došlo k predčasnému pôrodu tzv. cisárskym rezom s následkom rady ďalších komplikácií. Len vďaka rýchlemu zásahu lekárskej pomoci a zhode šťastných náhod nenastala smrť tehotnej ženy a nenarodeného, samostatného života schopného ľudského plodu.

Na základe týchto skutočností dospel Krajský súd v Ostrave k záveru, že ak útočí páchatel' proti tehotnej žene, ktorej plod je schopný samostatného života mimo telo matky, neútočí len proti tehotnej žene, ale útočí proti dvom osobám, proti dvom ľudským životom a právne teda kvalifikoval protiprávne konanie obžalovaného ako pokus trestného činu vraždy podľa 219 ods.1, ods.2 písm. a) TZ, pretože usmrtenie dvoch osôb je závažnejšie než usmrtenie jednej osoby a ľudského plodu tak, ako by to vyplývalo z právneho posúdenia podľa 219 ods. 2 TZ.

Krajský súd v Ostrave tak veľmi odvážne odmietol záver bývalého Najvyššieho súdu ČSR, vyjadrený v uznesení z dňa 1. 8. 1986⁸³, v ktorom je uvedené, že pod pojmom „jiného“ v zmysle ustanovení zvláštnej časti TZ obsahujúcich tento znak, je treba rozumieť len živého človeka a nie doposiaľ nenarodený ľudský plod, pretože tento neodpovedá požiadavku na ochranu ľudských práv a slobôd.⁸⁴ Krajský súd v Ostrave dospel k záveru, že toto rozhodnutie nezodpovedá zmeneným podmienkam v spoločnosti, najmä požiadavku ochrany ľudských práv a slobôd, keďže uvedené rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR bolo prijaté za iného právneho stavu, než existuje teraz. Pritom argumentuje čl. 6 ods. 1 Listiny, podľa ktorého ma každý právo na život, ľudský život je hoden ochrany už pred narodením. Poukázal nato, že súčasný právny stav stavia ochranu života človeka na najprednejšie miesto, pričom Listina priznáva právo na ochranu života už pred narodením. Preto nie je možné v súčasnej dobe jednoznačne konštatovať, že nenarodené dieťa – ľudský plod je len súčasťou tela matky ako to uvádza rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR. *„Za súčasného právneho stavu a pri schopnostiach medicíny zachraňovať ľudský život nie je možné*

⁸³ Sp. zn. Ntd 246/86 publikovaný v Bulletin Najvyššieho soudu České republiky pod číslom 2/87 - 10

⁸⁴ Uvedené rozhodnutie bolo prijaté za účinnosti Ústavy Československej republiky č. 100/1960. Usmrtenie plodu v tele matky nie je možné považovať za usmrtenie človeka, teda za usmrtenie „jiného“ v zmysle ustanovení zvláštnej časti TZ obsahujúcich tento znak, ale za spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví samotnej matke, súčasťou ktorej tela doposiaľ nenarodený plod je.

vykladať pojem „jiného“, tak že sa ním v zvláštnej časti TZ rozumie len narodený človek, ale tak, že ním je nenarodené dieťa, ktoré je už schopné samostatného života. Práve schopnosť samostatného života mimo telo matky je podľa názoru Krajského súdu v Ostrave skutočnosťou, ktorá je rozhodujúca pre posúdenie, či ide o ľudský život alebo nie. Ak je totiž nenarodené dieťa schopné samostatného života mimo telo matky, nie je životne závislé na matke, keď v prípade nenadalých skutočností, či už prirodzených alebo neprirodzených, je po narodení schopné samostatného života, aj keď za pomoci neonatologickej starostlivosti, a preto nie je len súčasťou tela matky.“⁸⁵

Vrchný súd v Olomouci sa s uvedenými závermi súdu prvého stupňa nestotožnil a po preskúmaní napadnutých výrokov a správnosti postupu konania, ktoré vyneseniu rozsudku predchádzalo, zrušil napadnutý rozsudok z dôvodov obsiahnutých v § 258 ods.1 písm. b), d) TŘ za splnenia podmienok § 259 ods. 3 a dospel k rozhodnutiu, v ktorom oproti súdu prvého stupňa po doplnení dokazovania a zopakovaní dôkazov už prevedených upravil skutkové zistenia tak, aby odpovedali skutkovému deju a pritom odstránil i formulačné nedostatky v skutkových zisteniach súdu prvého stupňa.

Za predmet útoku trestného činu vraždy podľa § 219 TZ sa považuje len živý plod, čiže dieťa, ktoré prestalo byť ľudským plodom, pričom plod prechádza v živého človeka okamžikom začiatku pôrodu. „Je zcela nepochybné, že podle Listiny základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku ČR, je lidský život hoden ochrany již před narozením. Podle názoru Vrchního soudu v Olomouci je však ochrana lidského života (a to i plodu) zajištěna prostřednictvím speciálního ustanovení § 219 odst. 1, odst. 2 písm. d) TZ, podle kterého bude potrestán ten, kdo jiného úmyslně usmrtí a spáchá tento čin na těhotné ženě.“⁸⁶ Na rozdiel od Krajského súdu v Ostrave tak Vrchný súd v Olomouci má za to, že napriek všetkým súčasným poznatkom lekárskej vedy nie je možné odmietnuť závery uvedené v rozhodnutí bývalého Najvyššieho súdu ČSR, publikované v Bulletin Najvyššieho súdu Českej republiky pod č.2/87 – 10, podľa

⁸⁵ Drašík, A., Hasch, K., Kučera, P., Rizman, S.: Přehled judikatury, trestné činy proti životu a zdraví / Nutná obrana, Praha : ASPI, a.s., 2007, s. 115

⁸⁶ Rozsudok Vrchního soudu v Olomouci ze dne 31.8.2005, sp.zn. 5 To 81/2005 Sb.rozh.tr.č. 43/2006

ktorých usmrtenie plodu v tele matky nie je možné považovať za usmrtenie človeka, teda za usmrtenie iného v zmysle ustanovení zvláštnej časti TZ, obsahujúcich tento znak, ale za spôsobenie ujmy na zdraví samotnej matke, súčasťou ktorej tela plod je.

Pri útoku zameranom prvotne na život tehotnej ženy je tak naďalej trestnoprávna ochrana ľudského plodu poskytovaná sprostredkované, a to prostredníctvom zvýšenej trestnosti trestného činu vraždy danej znakom spáchania činu „na tehotnej žene,“ a to v podobe kvalifikácie podľa § 219 ods. 1, ods. 2 písm. d) TZ.

IV.5.iv. Inštitút krajnej núdze

I keď prípadov usmrtenia plodu na základe konania v krajnej núdzi bude minimum, prakticky je možné sa stretnúť so situáciami, kedy život matky bude ohrozený ďalším trvaním jej tehotenstva.

Na základe konania v krajnej núdzi čin, ktorý by bol inak trestný, ale ktorým niekto odvracia nebezpečenstvo priamo hroziace záujmu chránenému trestným zákonom, nie je trestným činom. Krajnou núdzou sa označuje stav, kedy je možné chrániť trestným zákonom chránený záujem len obetovaním iného takéhoto záujmu.⁸⁷

O krajnú núdzu však nepôjde v prípade, že nebezpečenstvo bolo možno odvrátiť iným spôsobom alebo bolo zrejmé, že spôsobený následok je rovnako závažný alebo ešte závažnejší než následok, ktorý hrozil. Musia byť teda splnené podmienky subsidiarity a proporcionality.

V praxi sa dnes zastáva názor, že ak plod ohrozuje život matky, lekári ochraňujú život matky.

K činu v krajnej núdzi je oprávnený v zásade každý, nielen ten, ktorého záujmy sú v konkrétnom prípade ohrozené.

Z uvedených podmienok vyplýva, že tento inštitút možno aplikovať len v oblasti nevyhnutných lekárskeho zákroku (napr. ak je žena v bezvedomí a je nevyhnutný odborný zákrok), nakoľko je nepravdepodobné, aby laik bez dostatočného vzdelania a schopností nespôsobil pri vykonaní umelého prerušenia tehotenstva rovnako závažný,

⁸⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 5. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 124

resp. závažnější následok než ten, který hrozil, a který by mu při uvedení si vlastných schopností a možností nebol zřejmý.⁸⁸

IV.5.vi. Náčrt problematiky ohrožovania a poškodzovania plodu

Súčasný trestný zákon nepočíta s trestnoprávnou reguláciou úmyselného alebo nedbalostného ohrozenia alebo poškodenia zdravia plodu, je dôležité si však uvedomiť, že ochranu ľudského plodu by sme mali chápať v rozšírenom význame, do ktorého by bolo možné zahrnúť aj ochranu jeho biologického vývoja. Takéto prípady nie sú upravené v žiadnej skutkovej podstate, nakoľko trestný zákon upravuje a postihuje konania namierené proti zdraviu a telesnej integrite človeka, predmetom útoku je človek, nie ľudský plod, objektom všetkých trestných činov ublíženia na zdraví je ľudské zdravie, t.j. normálne telesné i duševné funkcie organizmu.⁸⁹ Pri posudzovaní ublíženia na zdraví je rozhodujúce a určujúce, o koľko sa zhoršil stav oproti stavu pred poruchou, ktorá vznikla. To však bude ťažko posúdiťelné pri poškodení plodu, pokiaľ toto poškodenie je zlučiteľné so životom a plod sa narodí živý, avšak s poškodeným zdravím – jeho stav sa nezhorší, pretože tento zhoršený stav je východiskovým stavom.⁹⁰

Poškodenie plodu je teda *de lege lata* konanie beztrestné, samozrejme s výnimkou situácie, kedy je ujma na zdraví spôsobená žene (tieto prípady by boli trestné podľa príslušných ustanovení o ublížení na zdraví). *De lege ferenda*, s odkazom na vetu druhú čl. 6 ods. 1 Listiny by však bolo legislatívne zakotvenie ochrany ľudského plodu pred ohrozením či poškodením nepochybne prospešné.

V nasledujúcich riadkoch načrtnem problematiku riešenia legislatívneho zakotvenia ochrany ľudského plodu pred jeho ohrožením a poškodzovaním tretími osobami, ale tiež matkou samotnou,

⁸⁸ Nielen teoreticky by mohol prichádzať do úvahy zásah tzv. anjeličkárov pri ohrození života tehotnej ženy, ale pri dnešnom zabezpečení rýchlej zdravotníckej starostlivosti zostáva tento len v teoretickej rovine.

⁸⁹ Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část, 1. vydání, Praha : ASPI Publishing, 2005, s. 614

⁹⁰ Drgonec J., Holländer P.: Moderná medicína a právo, Brno : Obzor, 1998

prostredníctvom trestnoprávnych nástrojov a tiež prostredníctvom iných právnych odvetví.

IV.5.vi.a. Ohrozovanie a poškodzovanie plodu tretími osobami

Otázkou pre potenciálnu reguláciu zostáva vhodnosť a nutnosť trestnoprávnej regulácie ohrozovania a poškodzovania plodu tretími osobami, a to najmä vzhľadom k úmyselnému poškodeniu či ohrozeniu ľudského plodu.

Zložitým sa bude javiť najmä posúdenie nedbalostného poškodenia zdravia plodu. Na jednej strane pôjde o prípady konania, ktoré bude výnimočné a nie príliš rozšírené, a na strane druhej by bolo v rozpore s účelom trestného práva trestne stíhať a sankcionovať osobu, ktorá z nedbalosti napr. nakazila tehotnú ženu infekčnou chorobou, ktorej dôsledkom by bolo poškodenie plodu vedúce k narodeniu jedinca trpiaceho nejakou zdravotnou vadou alebo postihnutím.

Ako účelným by sa však mohla v týchto prípadoch javiť ochrana zdravia ľudského plodu prostredníctvom práva občianskeho, resp. správneho. Pokiaľ sa teda dieťa narodí poškodené a preukáže sa príčinná súvislosť medzi týmto poškodením a určitým protiprávnym konaním (z nedbalosti), ku ktorému došlo počas jeho prenatálneho vývoja, malo by mať právo na náhradu škody podľa občianskeho práva a osoba, ktorá mu takéto poškodenie nedbalostne spôsobila by mala byť zodpovedná podľa ustanovení občianskeho práva o zodpovednosti. Preukázanie príčinnej súvislosti sa však zdá byť nesmierne ťažké a pravdepodobne sa nezaobíde bez znaleckého posudku.

Na druhej strane by bolo vhodné vziať do úvahy aj prípady pochybenia na strane lekára, jeho postup „non lege artis.“⁹¹ Navyše pre poskytovanie služieb v rámci dnešnej medicíny, ktorá je charakteristická

⁹¹ Nejde o výraz právny, ale medicínsky. Tento pojem je potrebné vykladať tak, že pri poskytovaní zdravotníckej starostlivosti je treba využívať tých poznatkov lekárskej vedy, ktoré sú zdravotníckemu zariadeniu dostupné, ktoré sú pri danej diagnóze považované za obvyklé a ich použitie predstavuje odborne správny postup, avšak s prihliadnutím ku konkrétnym možnostiam vrátane ekonomických podmienok. A contrario „lex artis“ – predpisy vyplývajúce z daného stavu vývoja odborných znalostí v medicíne. Konaním lege artis je označovaný spôsob liečenia, prevencie a diagnostiky, ktorý je v súlade s najvyšším stupňom vedeckého poznania a praxe. K pojmom „lex artis“ a „non lege artis“: Císařová, D., Sovová, O. a kol.: Trestní právo a zdravotnictví, 2., upravené a rozšířené vydání, Praha : LexisNexis, 2004, s. 18 - 21

existenciou desiatok odborností platí pravidlo: „*Pokiaľ výkon činnosti vyžaduje odborné znalosti, musí ich pracovník aplikovať. Pokiaľ pracovník tieto znalosti nemá, zodpovedá za škodu. To isté platí, pokiaľ tieto znalosti síce má, ale napriek tomu ich nevyužije alebo aplikuje nedbalo.*“⁹²

Ako vhodná by sa *de lege ferenda* mohla javiť trestnoprávna úprava úmyselného konania tretích osôb smerujúceho k ohrozeniu alebo poškodeniu zdravia ľudského plodu, a to najmä vzhľadom k záväzku, ktorý na seba ČR prevzala ustanovením vety druhej čl. 6 ods. 1 Listiny, ktorá ako už bolo spomenuté, je akousi deklaráciou v budúcnosti želaného stavu, základným pravidlom pre reguláciu postavenia tehotnej ženy a ľudského plodu. Právne hodnotenie úmyselného protiprávneho konania smerujúceho k ohrozeniu alebo poškodeniu ľudského plodu však bude viac než zložité a pre prax bude znamenať zložitú výzvu spojenú najmä s platným ponímaním právneho statusu ľudského plodu, z ktorého vychádza nielen platný trestný zákon, ale tiež nový trestný zákonník. Toto pojetie chápe ľudský plod ako súčasť ženy a je chránený trestným právom predovšetkým prostredníctvom ochrany samotnej tehotnej ženy a jej tehotenstva.

V prípade úmyselného poškodenia alebo ohrozenia plodu tretími osobami, pri ktorom nedôjde k ohrozeniu alebo poškodeniu matky, by teda bolo potrebné presne definovať objekt a predmet potenciálneho trestného činu, ktorý by predstavoval výnimku z dnešnej právnu teóriu a praxou vymedzenej legálnej definície. Takéto zakotvenie potenciálneho trestného činu úmyselného ohrozovania a poškodzovania ľudského plodu tretími osobami by predstavovalo na jednej strane veľkú legislatívnu výzvu nielen pre trestnoprávnu teóriu, na ktorú by boli kladené vysoké požiadavky na presnú trestnoprávnu definíciu objektu a predmetu trestného činu. Zároveň budú kladené veľké požiadavky na trestnoprávnu prax, ktorá by sa musela vysporiadať s výnimkou zaužívanej právnu teóriou a praxou vymedzenej legálnej definície, ktorá ľudský plod považuje za súčasť ženy a teda úmyselné konanie, ktoré predstavuje ohrozovanie alebo poškodenie ľudského plodu bez súčasného ohrozenia alebo poškodenia zdravia ženy zostáva v súčasnosti bez trestnoprávneho postihu.

⁹² Giesen, D.: *International medical malpractice law: A Comparative Law Study of Civil Liability Arising from medical care*, Tübingen : Moha, 1988, s 126

IV.5.vi.b. Exkurz do právnej problematiky ohrozenia a poškodzovania plodu matkou samotnou

Ak sa tehotná žena rozhodne nevyužiť legálnej možnosti prerušenia svojho tehotenstva, berie na seba podľa môjho názoru zodpovednosť za svoj plod (samozrejme opomením pri tejto problematike nedbalostné poškodenie alebo ohrozenie plodu, ktoré by bolo právne posúdené podľa ustanovení o beztretnosti tehotnej ženy). Ohrozenie zdravotného stavu a rastu plodu súvisí vo veľkej miere so zdravotným stavom matky.⁹³ Trestný zákon a tiež nový trestný zákonník nepamätajú v rámci svojich ustanovení na ochranu plodu, ktorého život alebo vývoj je ohrozený spôsobom života matky a jej prípadnej drogovej závislosti.

Podľa súčasnej legislatívy neexistuje právny nástroj, ktorý by umožňoval zabrániť tehotnej žene v požívaní alkoholu a iných omamných a psychotropných látok a tiež chýba legislatívna úprava, podľa ktorej by mohlo byť žene vedome ohrozujúcej a poškodzujúcej plod (samozrejme nepočítam sem prípady prerušenia tehotenstva právom aprobované) takéto konanie zakázané, respektíve by mohla byť za takéto konanie trestnoprávne zodpovedná. Na otázku, či by bol trestný postih ženy úmyselne ohrozujúcej alebo poškodzujúcej svoj plod reálny a účelný, alebo či by bolo vhodnejšie zakotviť právnu úpravu v rámci občianskeho resp. správneho práva alebo ponechať danú problematiku bez legislatívneho povšimnutia, sa pokúsim odpovedať v nasledujúcich riadkoch.

Samo užívanie drog a iných omamných látok nie je v ČR trestné. Človek drogovo závislý ohrozuje predovšetkým sám seba. V prípade tehotných žien ide o problematiku zvlášť citlivú, nakoľko táto ohrozuje aj život a vývoj kľúčiacej ľudskej bytosti, čím sa kladú zvýšené nároky na eventuálnu detoxikáciu počas tehotenstva, ktorá musí byť prevádzaná zvlášť citlivo a za nevyhnutného monitorovania plodu. Tehotná žena neohrozuje len samú seba, ale aj plod, odvykacia liečba tak musí byť počas tehotenstva zvlášť citlivá.

Jedným z nástrojov ochrany ľudskeho plodu pred takýmto ohrozením alebo poškodením tehotnou ženou sa javí byť ústavná zdravotná

⁹³ Huttová, M., Drobná, H., Jurkovičová, J., Pavelková, M., Chovancová, D., Hartmanová, I.: Následky závislosti těhotných žen od alkoholu a drog pro plod a novorozence, Alkoholizmus a drogové závislosti, 1999, č. 2, s. 75

starostlivosť pre eventuálnu detoxikáciu – táto však vyžaduje súhlas tehotnej ženy. Približne v 75 % štátov Európy však existuje právomoc nedobrovoľne podrobiť závislé osoby liečeniu.

Podľa článku 8 ods. 1 Listiny zákon stanoví, v ktorých prípadoch môže byť osoba prevzatá alebo držaná v ústavnej zdravotnej starostlivosti bez svojho súhlasu. Ústavná úprava má veľmi úzku súvislosť s hmotnoprávnou úpravou obsiahnutou v zákone č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví ľudu v platnom znení, ktorá mimo iné stanoví, kedy je možné prevziať osobu bez jej súhlasu do ústavnej starostlivosti. Tieto prípady sú taxatívne vymedzené v § 23 ods. 4 citovaného zákona a zahŕňajú okrem iného aj prípad prevzatia nemocného do ústavnej starostlivosti, ak táto osoba javí známky duševnej choroby alebo intoxikácie ohrozuje seba alebo svoje okolie. Ustanovenie § 24 potom ukladá príslušnému zdravotníckemu zariadeniu povinnosti spojené s takto prevzatou osobou.

Okrem prevzatia do ústavnej starostlivosti by prichádzala do úvahy ako nástroj ochrany ľudského plodu pri drogovej závislosti tehotnej ženy aj alternatíva trestu odňatia slobody pre matky závislé na omamných a psychotropných látkach, ktorou je ochranné liečenie, a ktoré je možné podľa súčasnej právnej úpravy trestného zákona nariadiť okrem iného páchatelom, ktorí sa oddávajú zneužívaniu návykovej látky, ak spáchali trestný čin pod jej vplyvom alebo v súvislosti s jej zneužívaním a nie sú schopní sa odbornou liečbou tejto závislosti zbaviť. Ak pominieme účel tohto opatrenia podľa trestného práva, bolo by v teoretickej rovine možné považovať tento inštitút aj za prostriedok nepriamej ochrany zdravého vývoja ľudského plodu, ktorý je jej súčasťou a tehotná žena sa nerozhodla pre legálne prerušenie tehotenstva. Trestný zákon však možnosti uloženia ochranného liečenia presne špecifikuje a jednou z nich, ako už bolo spomenuté, je možnosť uložiť ho páchatelovi trestného činu, ktorý sa oddáva zneužívaniu návykovej látky za podmienky, že spáchal trestný čin pod jej vplyvom alebo v súvislosti s jej zneužívaním a nie je schopný sa odbornou liečbou tejto závislosti zbaviť. Ak však tehotná žena nie je páchatelom trestného činu, nebude možné jej podľa súčasnej trestnoprávnej úpravy ochranné liečenie uložiť.

Ak chápeme teda ľudský plod striktne ako súčasť matky, natrafíme na neexistenciu právnych nástrojov, ktoré by plod v jej tele mohli ochrániť pred ohrozením a poškodením matkou samotnou (napr. už spomenuté prípady závislosti na omamných a psychotropných látkach), samozrejme okrem prípadov, kedy súd rozhodne o ochrannom liečení tehotnej ženy, ktorá spáchala trestný čin pod vplyvom návykovej látky alebo v súvislosti s ňou a za splnenia ďalších podmienok stanovených trestným zákonom.

Na záver je však potrebné ešte raz zdôrazniť, že účelom inštitútov ochranného liečenia podľa trestného zákona a prevzatia do ústavnej starostlivosti podľa zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu v platnom znení, nie je primárna alebo sekundárna ochrana zdravého vývoja kľúčiaceho ľudského života. V právnom poriadku tak chýba možnosť tehotnú ženu závislú na omamných a psychotropných látkach, ktorá úmyselne ohrozuje a poškodzuje svoj plod podrobiť detoxikácii i bez jej súhlasu. Dôležité je však v tejto súvislosti opätovne zdôrazniť, že trestné právo v súlade s účelom, tak ako je vyjadrený v § 1 TZ, spĺňa požiadavky ochrany ľudského plodu. Potrebu chrániť iné hodnoty vyvstávajúce v súvislosti s problematikou prenatálneho vývoja, ako je napríklad nerušený vývoj ľudského plodu, trestné právo nerieši a nový trestný zákonník s takouto úpravou taktiež nepočíta, by mal zákonodarca riešiť prostredníctvom adekvátnejších prostriedkoch – prostredníctvom občianskeho a správneho práva, ktoré nepredstavujú krajný prostriedok ochrany spoločnosti nastupujúci tam, kde sa ostatné právne prostriedky ukážu ako neúčinné.

IV.5.vii. Exkurz k trestnému činu vraždy novonarodeného dieťaťa matkou

Trestný čin vraždy novonarodeného dieťaťa matkou podľa § 220 TZ predstavuje privilegovanú skutkovú podstatu k trestnému činu vraždy podľa § 219 TZ.

Objektom je život novonarodeného dieťaťa, pričom novonarodeným dieťaťom sa podľa ustálenej trestnoprávnej náuky rozumie dieťa od počiatku pôrodu.

Objektívna stránka tohto trestného činu spočíva v usmrtení, ktoré môže spočívať v aktívnom (napr.: udusenie, tupé násilie, rezné a bodné rany, popáleniny, otravy, strelné rany) alebo pasívnom konaní (napr.: neposkytnutie nutného pôrodného ošetrovania).⁹⁴

Subjektom tohto trestného činu môže byť len matka dieťaťa.

Nakoľko ide o privilegovanú skutkovú podstatu, úmyselné usmrtenie novonarodeného dieťaťa je miernejšie trestné pokiaľ sa ho dopustí matka pri pôrode alebo bezprostredne po ňom v rozrušení vyvolanom pôrodom.⁹⁵

Z pohľadu trestnoprávnej ochrany ľudského plodu bude významné určenie doby, keďže práve pojem „pri pôrode alebo hneď po ňom“ určuje okamžik rozlíšenia trestnoprávnej ochrany ľudského plodu a človeka. Trestný čin vraždy novonarodeného dieťaťa matkou predstavuje privilegovanú skutkovú podstatu vraždy človeka a nie usmrtenie ľudského plodu. Ako už bolo uvedené v kapitole II.1.iii., pôrod je proces trvajúci určitú dobu a pojem „pri pôrode“ znamená dobu od jeho začiatku až po porodenie lôžka. Navyše, novonarodeným dieťaťom sa rozumie dieťa od počiatku pôrodu, a to aj vtedy, keď ešte celkom neopustilo telo matky a pojem pri pôrode vymedzuje dobu od okamžiku začiatku pôrodu, až do okamžiku jeho ukončenia.⁹⁶ Podľa Rozhodnutia Najvyššieho súdu zo dňa 30. 3. 1935, Zm II 299/34⁹⁷ je čin spáchaný „pri pôrode“ v zmysle trestného činu vraždy novonarodeného dieťaťa matkou nielen, ak bol vykonaný za samotného pôrodu, ale aj ak bol vykonaný po pôrode, avšak v dobe, kedy trval ešte mimoriadny duševný stav u rodičky vyvolaný pôrodom. Tento mimoriadny duševný stav záleží i v zoslabení jej vôle, najmä v zoslabení schopnosti tmiť pudy a môže trvať aj niekoľko dní.

Pri príprave osnovy nového trestného zákoníka prof. Šámal zvažoval znenie trestného činu vraždy novonarodeného dieťaťa matkou tak, aby bolo dobou pri pôrode označené obdobie od momentu pôrodného prerezávania hlavičky do pôrodu lôžka.⁹⁸ Toto znenie však bolo odmietnuté

⁹⁴ Vid' Kučera, J.: Zdravotníctví a právo : Způsob páchání v případech vražd novorozeneých dětí matkami, 2003, č. 7, s. 10 - 15

⁹⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání, Praha – Linde Praha a.s., 2005, s. 613

⁹⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2003, s. 1317

⁹⁷ Sbíрка rozhodnutí nejvyšších stolic soudních republiky Československé, Sbíрка rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech trestních, sv. 526, ročník XVII. /1935/, Praha : Právnícké vydavatelství JUDr. Václav Tomsa, 1936

⁹⁸ Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004 – 2006, Praha : C. H. Beck, 2006, str. 148

s odôvodnením, že ľudský plod prechádza v človeka momentom začiatku pôrodu, napriek tomu, že definícia tohto momentu sa zdá byť viac tiež problematická, ako už bolo bližšie uvedené v kapitole II.1.iii.

IV.5.viii. Trestnoprávna úprava ochrany ľudského plodu de lege ferenda

Dňa 8. 1. 2009 bol v Senáte Parlamentu Českej republiky schválený nový trestný zákonník (ďalej len NTZ), ktorý predstavuje úplnú revíziu platného trestného zákona.⁹⁹ Nový trestný zákonník bol následne dňa 27. 1. 2009 podpísaný aj prezidentom Českej republiky a nadobúda účinnosti dňa 1 .1. 2010. Trestný zákonník vypracovaný odborníkmi na trestnoprávnu problematiku pod vedením prof. Pavla Šámala tak nahradzuje platný trestný zákon prijatý v roku 1961.

V novo navrhnutej hierarchii hodnôt chránených trestným právom systematika (ktorá je tak veľmi kritizovaná u platného trestného zákona) zvláštnej časti NTZ reflektuje koncepciu, ktorá radí subjektívne práva občanov pred hodnoty uprednostňované socialistickou spoločnosťou. Život a zdravie jednotlivca NTZ chráni ako najdôležitejšiu spoločenskú hodnotu. Trestné činy proti tehotenstvu ženy sú preto tiež zaradené do hlavy I. NTZ: Trestné činy proti životu a zdraviu.

NTZ chráni v §§ 157 až 161 vznikajúci život, a to prostredníctvom ochrany tehotenstva ženy proti akýmkoľvek zásahom voči nej smerujúcim k nelegálnemu prerušeniu tehotenstva. Konkrétne pôjde o ochranu kľúčiaceho života, ktorý je možno ukončiť len zákonom dovoleným spôsobom na základe zákona č. 66/1986 Sb., o umelom prerušení tehotenstva a prevádzajúcej vyhlášky k tomuto zákonu č. 75/1986 Sb.

NTZ v podstate v rovnakom rozsahu ako platný trestný zákon chráni vznikajúci ľudský život, skutkové podstaty sú však formulované tak, aby logicky vyjadrovali odstupňovanie ochrany z hľadiska chráneného záujmu na počínajúcom živote a súčasne i zdraví matky.

⁹⁹ Do poslaneckej snemovne bol predložený ministerstvom spravodlivosti 21.7.2004 a ide o obsiahle kodifikačné dielo, ktoré nemá v legislatívnych procesoch od roku 1990 obdobu.

Objektívna stránka tejto skupiny trestných činov spočíva v prerušení tehotenstva alebo v pomoci alebo zvädzaniu k nemu, a to i v prípade, že konanie tehotnej ženy je beztrestné. Nie je rozhodné akým spôsobom k prerušeniu dôjde.

Subjektom týchto trestných činov môže byť ktokoľvek.¹⁰⁰ Nemôže ním však byť sama tehotná žena. Podľa ustanovenia § 161 NTZ: „*Těhotná žena, která své těhotenství sama uměle přeruší nebo jiného o to požádá nebo mu to dovolí, není pro takový čin trestná, a to ani podle ustanovení o návodci a pomocníkovi.*“ Ide o prevzaté ustanovenie § 229 o beztrestnosti tehotnej ženy súčasného TZ. Toto ustanovenie vylučuje páchatelstvo i účastenstvo, čo podmieňuje explicitný výskyt skutkových podstát pre pomocníka a návodcu v §§ 159, 160 NTZ, ktorých trestnosť by sa v tomto prípade nemohla riadiť trestnosťou páchatel'a – tehotnej ženy.

Subjektívna stránka vyžaduje úmysel.

Usporiadanie jednotlivých ustanovení obsiahnutých v diele 4. hlavy I. NTZ reflektuje závažnosť skutkových podstát trestných činov, resp. odstupňovanie ochrany z hľadiska chráneného záujmu na počínajúcom ľudskom živote a súčasne i zdraví matky. Preto na prvom mieste postihuje nedovolené prerušenie tehotenstva bez súhlasu tehotnej ženy, ktoré predchádza prerušeniu s jej súhlasom a pomoc k prerušeniu tehotenstva predchádza zvädzaniu k nemu.

Na prvom mieste – v § 157 NTZ postihuje nedovolené prerušenie tehotenstva bez súhlasu tehotnej ženy, vrátane zvlášť priťažujúcich okolností (na žene mladšej ako 18 rokov, spáchanie činu za použitia násilia, vyhrážky násilia alebo spôsobenie ťažkej ujmy, pri zneužití tiesne alebo závislosti, opätovne atd.).¹⁰¹ Zločinu nedovoleného prerušenia tehotenstva sa dopustí ten, kto bez súhlasu tehotnej ženy umelo preruší jej tehotenstvo. Trestné sadzby sú odstupňované v závislosti na výskyte priťažujúcich kvalifikačných okolností (pričom najprísnejšie NTZ trestá spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví najmenej dvoch osôb alebo smrť, resp.

¹⁰⁰ Návrh nového trestného zákonníka pôvodne počítal aj s trestnoprávnou zodpovednosťou právnických osôb, na ktorú však NTZ len odkazuje v § 12 ods. 2 a počíta so zvláštnym zákonom o trestnej zodpovednosti právnických osôb a konaniu proti nim. Taxatívny výpočet trestných činov v § 4 NTZ, považovaných za trestné činy právnických osôb, neobsahuje trestné činy z hlavy I, dielu 4 NTZ, teda právnická osoba subjektom týchto trestných činov byť nemôže.

¹⁰¹ Súčasná trestnoprávna úprava obsahuje len jednu zvlášť priťažujúcu kvalifikačnú okolnosť a tou je smrť.

smrť dvoch osôb), čo plne odpovedá formálnemu pojatiu trestného činu a účelom je aj efektívnejšie preventívne pôsobenie noriem NTZ, ktoré pri závažnejšom porušení záujmu chráneného trestným právom umožňuje prísnejšiu represiu vo forme vyššej trestnej sadzby.

Zločinu podľa § 158 NTZ – nedovoleného prerušenia tehotenstva so súhlasom tehotnej ženy sa dopustí páchatel', ktorý so súhlasom tehotnej ženy umelo preruší jej tehotenstvo inak, než spôsobom dovoleným podľa zákonných predpisov o umelom prerušení tehotenstva. Ustanovenie vymedzuje obdobne ako u trestného činu podľa § 157 NTZ aj okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby.

Novo sa tak dostáva do kategórie zvlášť závažných trestných činov zločin¹⁰² nedovoleného prerušenia tehotenstva.

V súvislosti s vývojovými štádiami trestnej činnosti zakotvuje nový trestný zákonník v § 20 trestnosť prípravy k zvlášť závažným trestným činom, pri ktorých to tak explicitne vyjadruje. Trestnosť prípravy je stanovená u oboch uvedených trestných činov nedovoleného prerušenia tehotenstva, ako podľa § 157 NTZ, tak aj podľa § 158 NTZ. Pri súčasnej právnej úprave trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva so súhlasom tehotnej ženy (§ 228 ods. 1 TZ) nespĺňa podmienky trestnosti prípravy k trestnému činu stanovené v § 7 ods.1 TZ, nakoľko horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody v tomto prípade predstavuje päť rokov a nie obecnou klauzulou podľa § 41 ods. 2 TZ požadovaných osem rokov a navyše sa tento trestný čin ani nevyskytuje vo výpočte trestných činov v § 62 TZ. Prípravou k zvlášť závažnému trestnému činu rozumie NTZ úmyselné vytváranie podmienok pre spáchanie trestného činu, a to aj

¹⁰² Nový trestný zákonník opúšťa materiálne pojmami definície trestného činu, ktorá sa vyskytuje v platnom trestnom zákone a vo vzťahu chápania pojmu trestného činu hovorí o protiprávnosti vo formálnom zmysle: „trestným činom je protiprávny čin, ktorý trestný zákon označuje za trestný a ktorý vykazuje znaky uvedené v zákone“. Zároveň ale trestný čin chápe ako súhrn takých znakov, ktoré vo svojom celku trestný čin charakterizujú ako čin spoločensky škodlivý. Týmto NTZ uplatňuje vedľa hľadiska formálneho aspektu materiálny – protiprávnosť materiálna, ktorá na rozdiel od materiálneho pojmami trestného činu – nebezpečnosti pre spoločnosť je zastávaná autormi rekodifikácie ako spoločenská škodlivosť. Samotný obsah pojmu spoločenská škodlivosť NTZ nerieši, avšak je zaradená medzi výkladové ustanovenia ako interpretačné pravidlo. Pri formálnom pojmami ide o chápanie, ktoré trestný čin vždy chápe ako súhrn takých znakov, ktoré ho vo svojom celku charakterizujú ako čin spoločensky škodlivý, čiže čin zameraný proti právnym záujmom, ktorých ochrana je účelom trestného zákona. Bližšie k tomu: Jescheck, H.H: K reformě obecné části Česko-slovenského trestního práva z hlediska právně srovnávacího, Text přednášky proslouvené dne 24. 6. 1991 na Právnické fakultě UK v Praze pro Československou národní skupinu AIDP, Právník, 1998, č. 1, s. 18 - 24 a Nezkusil, J.: Materiální protiprávnost v návrhu rekodifikace, Trestní právo, 2009, č. 1, s. 13 - 23.

v prípade, že nedošlo ani k pokusu ani k dokonaniu trestného činu, čo je prakticky identické so súčasnou právnou úpravou trestnosti prípravy trestného činu, s výnimkou absencie materiálneho korektívu v podobe hraníc trestnej sadzby trestu odňatia slobody.

Nová úprava trestnosti pokusu trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva podľa § 21 NTZ sa líši od súčasnej úpravy nielen upustením od materiálneho pojatia trestného činu, ale tiež v tom, že k zániku trestnosti pokusu je vyžadované aj bezpodmienečné upustenie od ďalšieho konania. Trestnosť iného trestného činu alebo pokusu oň nezaniká, pokiaľ páchatel svojim konaním naplnil skutkovú podstatu iného trestného činu alebo nebezpečenstvo hroziace chránenému záujmu nemôže byť odstránené.

Ako už bolo spomenuté, ustanovenia NTZ postihujú aj pomoc tehotnej žene k umelému prerušeniu tehotenstva (§ 159 NTZ) a zvädzanie tehotnej ženy k umelému prerušeniu tehotenstva (§ 160 NTZ), pričom tieto formy súčinnosti sú povýšené na páchatelstvo, nakoľko tehotná žena sama sa trestného činu nedopúšťa. Pomoc a zvädzanie sú však trestané miernejšie ako nedovolené prerušenie tehotenstva so súhlasom tehotnej ženy. Oproti súčasnej úprave, ktorá stanoví rovnakú trestnú sadzbu trestu odňatia slobody pre pomoc aj zvädzanie k umelému prerušeniu tehotenstva, obsahuje NTZ úpravu sadziieb odlišne a to za účelom vyjadrenia väčšej nebezpečnosti trestného činu zvädzania (doposiaľ nerozhodnutej tehotnej ženy) k umelému prerušeniu tehotenstva, ktorý je tak postihnutý vyšším trestom.

Ustanovenia §§ 159 a 160 NTZ navyše obsahujú veľmi podobnú úpravu zvláštnych skutkových podstát, ktorými sú spáchanie trestného činu na žene mladšej ako 18 rokov, ak páchatel prispeje takýmto činom k ťažkej ujme na zdraví tehotnej ženy alebo k jej smrti. Trestný čin zvädzania tehotnej ženy k umelému prerušeniu tehotenstva navyše zakotvuje aj špeciálnu skutkovú podstatu spočívajúcu v spáchaní tohto činu pri zneužití tiesne alebo závislosti tehotnej ženy.

Novo je v trestnom zákonníku zavedená zvláštna ochrana zdravia tehotnej ženy, a to prostredníctvom ustanovenia o úmyselnom ublížení na

zdraví tehotnej ženy, pričom páchatel' naplní špeciálnu skutkovú podstatu trestného činu ublíženia na zdraví.

Okrem úmyselných trestných činov proti kľúčiacemu ľudskému životu, postihuje NTZ aj konania, ktoré vyvolajú potrat, usmrtenie plodu alebo poškodenie maternice, kde subjektívnou stránkou je kulpózne zavinenie, a to prostredníctvom ustanovení o ťažkom ublížení na zdraví z nedbalosti. Ustanovenia NTZ o trestnom čine ťažkého ublíženia na zdraví z nedbalosti, ako aj iné prípady trestných činov ublíženia na zdraví obsahujú podobne ako súčasná právna úprava jeden zo znakov, ktorým je ublíženie na zdraví „iného,“ do ktorého nie je možné zahrnúť pojem ľudského plodu. Ublíženie na zdraví ľudského plodu tak zostáva bez trestnoprávneho postihu podobne ako je tomu dnes.

Podľa prevládajúceho názoru nie je možné počet potratov minimalizovať prostredníctvom najprísnejších trestov, pretože takáto trestná politika by mohla spôsobiť ešte väčšie zlo než to, ktorému mala pôvodne zabrániť, tak ako tomu nasvedčujú skúsenosti z minulosti – čím prísnejšie sú trestné sadzby, ktorými zákon za trestné činy nedovoleného prerušenia tehotenstva hrozí, tým sú spravidla drahšie nelegálne vykonané umelé prerušenia tehotenstva, a tým viac sa teda tehotné ženy, snažiace sa riešiť svoju situáciu, uchýľujú k neodborne prevedeným zákrokom alebo sa snažia konať svojpomocne.¹⁰³ Na základe uvedeného nadväzuje nový trestný zákonník na platný zákon č. 66/1986 Sb., o umelom prerušení tehotenstva a prevádzáciu vyhlášku k tomuto zákonu, ktoré stanovujú prípustný spôsob umelého prerušenia tehotenstva na žiadosť ženy alebo zo zdravotných dôvodov.

Nový trestný zákonník predstavuje komplexnejšiu, systematickejšiu a podrobnejšiu úpravu ochrany ľudského plodu, ako platný trestný zákon, a to najmä z nasledujúcich dôvodov: na rozdiel od platnej úpravy reflektuje systematika trestného zákonníka závažnosť jednotlivých skutkových podstát, ďalej zakotvuje trestnosť prípravy nielen pri trestnom čine nedovoleného prerušenia tehotenstva bez súhlasu tehotnej ženy, ale tiež podmienky trestnosti prípravy pri nedovolenom prerušení tehotenstva so súhlasom tehotnej ženy. Nový trestný zákonník navyše na rozdiel od

¹⁰³ Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004 – 2006. Vydání první. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 160

platného trestného zákona rozlišuje trestné sadzby za nedovolené prerušenie tehotenstva bez súhlasu ženy – trest odňatia slobody na 2 až na 15 rokov (najprísnejšie NTZ trestá spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví najmenej dvoch osôb alebo smrť, resp. spôsobenie smrti najmenej dvoch osôb) a za nedovolené prerušenie tehotenstva so súhlasom tehotnej ženy – trest odňatia slobody na 1 až 12 rokov, za napomáhanie hrozí páchatelovi trest odňatia slobody vo výške 1 až 6 rokov (ak prispeje k smrti tehotnej ženy), za zvädzanie tehotnej ženy k umelému prerušeniu tehotenstva hrozí páchatelovi trest odňatia slobody vo výške 2 až 6 rokov.

IV.5.ix. Exkurz k trestnému činu nedovoleného nakladania s ľudským embryom a ľudským genómom

Trestný čin nedovoleného nakladania s ľudským embryom podľa § 209b TZ bol do trestného zákona prevzatý novelizáciou v nadväznosti na medzinárodný Dohovor o ľudských právach a biomedicíne¹⁰⁴, a to na článok 18, ktorý výslovne stanoví, že pokiaľ je zákonom umožnené vykonávať výskum na embryách in vitro, musí byť tiež zaistená odpovedajúca ochrana embrya. Ďalej nadväzuje TZ na článok 13 tohto Dohovoru o ľudských právach a biomedicíne, podľa ktorého je možné zásah smerujúci k zmene ľudského embrya vykonávať len pre preventívne, diagnostické alebo liečebné účely za podmienky, že jeho cieľom nie je akákoľvek zmena ľudského genómu niektorého z potomkov. Navyše tento článok zakazuje aj vytváranie embryí pre iný účel než je jeho prenesenie do ženského organizmu, použitie embrya alebo väčších kmeňových buniek k výskumu, ich dovoz alebo vývoz, prenesenie ľudského embrya do maternice iného živočíšneho druhu, prenesenie ľudského genómu do buniek iného živočíšneho druhu alebo naopak. V neposlednej rade nadväzuje tento trestný čin aj na Dodatkový protokol k Dohovoru o ľudských právach a biomedicíne o zákaze klonovania ľudských bytostí,¹⁰⁵ podľa ktorého je „*nepripustný každý zákrok, ktorého účelom je vytvoriť*

¹⁰⁴ Č. 96/2001 Sb. m.s.

¹⁰⁵ Č. 97/2001 Sb. m. s.

ľudskú bytosť, ktorá je geneticky zhodná s inou ľudskou bytosťou, či už živou alebo mŕtvou.“

Trestný čin nedovoleného nakladania s ľudským embryom je úmyselným trestným činom namiereným proti objektu, ktorým je záujem na riadnom vykonávaní výskumu, ktorý musí šetriť dôstojnosť ľudského života a základné etické princípy súvisiace s výskumom a podľa niektorej časti trestnoprávnej náuky je ním aj záujem na dodržiavaní medzinárodného záväzku plynúceho z Dohovoru o ľudských právach a biomedicíne.

V. ZÁVER

Riešenie diskusie o prípustnosti, či neprípustnosti potratov je zložitou eticko-spoločenskou otázkou a zmyslom predkladanej práce nie je jej posúdenie. Ten spočíva skôr v predstretí komplexného pohľadu na problematiku prenatálneho vývoja a umelého prerušenia tehotenstva, konkrétne v právnom vymedzení pojmu „ľudský plod,“ rozdielu jeho právneho postavenia s embryom *in vitro* a s rozlíšením hranice trestnoprávnej ochrany plodu a trestnoprávnej ochrany človeka, predložením nástrojov súčasnej trestnoprávnej úpravy ochrany ľudského plodu, náčrtu právnych inštitútov s trestnoprávnou ochranou plodu súvisiacich, ako aj zoznámenie sa s úpravou danej problematiky v novom trestnom zákonníku.

Na základe predstretých prístupov k statusu ľudského plodu je možné zosumarizovať, že ľudský zárodok má svoje špecifické právne postavenie, ktoré ho na jednej strane nestavia na roveň živo narodenému človeku, ale na strane druhej reflektuje jeho dôležitosť ako počiatočného ľudského života, ktorý si zasluhuje ochranu, ktorá by nemala spočívať len na etickom vedomí spoločnosti, ale mala by byť pevne stanovená aj právnym poriadkom.

Česká spoločnosť, ktorá potrat chápe ako síce nežiaduci, ale zároveň akceptovateľný jav, vytvára podmienky pre plnenie legislatívneho zámeru právom aprobovaného prerušenia tehotenstva. Zákonodarcí prijímajúci liberálne zákony umožňujúce ženám žiadať o prerušenie ich tehotenstva za podmienok a z dôvodov stanovených zákonom, sú si vedomí toho, že riešenie, ktoré prijímajú, nie je ideálnym, že ľudský plod si zasluhuje už od počatia ochranu, garantovanú aj právnym predpisom najvyššej právnej sily, vedia však aj to, že iné riešenia by prinášali viacej škody. Rozhodnutie ženy prerušiť svoje tehotenstvo je často krát rozhodnutím bolestným a neprichádza len z čírej roztopašnosti, právna úprava prerušenia tehotenstva tak predstavuje prostriedok riešenia situácie ženy, ktorý je právom aprobovaný a spoločnosťou akceptovateľný, i keď nežiaduci fenomén, a preto by sa mohlo zdať, že nie dôvod meniť platnú právnú úpravu umelého prerušenia tehotenstva. Treba však vziať do úvahy

aj fakt, že platný zákon upravujúci umelé prerušenie tehotenstva obsahuje aj dnes už nerealizovateľné ustanovenia, ktoré v praxi nie možné aplikovať. Súčasná úprava umelého prerušenia tehotenstva dovoleným spôsobom nie je teda ideálnou a odzrkadľujúcou reálny stav v spoločnosti, na druhej strane vyhovuje ako ženám – žiadateľkám, tak poskytovateľom tohto výkonu. Sprísnenie tejto legislatívy je prinajmenšom sporné a predstavuje riziká, ktoré boli detailnejšie popísané na iných miestach tejto práce, na druhej strane, pozitívne by sa javili aspoň čiastočné legislatívne zmeny a novelizácia nerealizovateľných ustanovení týkajúcich sa napr. antikoncepcie.

Právo je minimom morálky, trestné právo tak nemôže byť v žiadnom prípade považované za strážcu absolútnej morálky, za nástroj vynučovania absolútneho dobra, trestné právo má predstavovať nástroj pragmatický - minimálny nástroj štátneho zásahu na morálne vedomie jednotlivca a na jeho morálnu zodpovednosť. Úlohou trestného práva nie je rozhodovať o tom, či tehotná žena má povinnosť plod donosiť a porodiť dieťa, účelom trestného práva naopak je chrániť hodnoty považované celospoločensky za nedotknuteľné, resp. stíhať a trestať javy, ktoré sú pre väčšinu spoločnosti neprijateľné. Ak teda spoločnosť dospeje k názoru, že potrat je prijateľný a zákonná úprava stanoví podmienky umelého prerušenia tehotenstva, zostáva úlohou trestného práva stanoviť následky nedodržania zákonného postupu pri umelom prerušení tehotenstva.

V právnom poriadku ČR je súčasná trestnoprávna úprava ochrany ľudského plodu proti útokom na jeho integritu budovaná hlavne prostredníctvom ochrany tehotenstva ženy proti akýmkoľvek zásahom voči nej smerujúcim k nelegálnemu prerušeniu tehotenstva. Ustanovenia TZ chrániace tehotenstvo ženy tak, ako bolo uvedené vyššie, však nie sú jediným a vyčerpávajúcim prostriedkom trestnoprávnej ochrany ľudského plodu. Sprostredkovane sa totižto trestnoprávna ochrana poskytuje tiež podľa ustanovenia upravujúceho kvalifikovanú skutkovú podstatu trestného činu vraždy, resp. ublíženia na zdraví spáchaného na tehotnej žene.

V českej spoločnosti, ktorá na jednej strane považuje umelé prerušenie tehotenstva za jav nežiaduci, avšak zároveň ho považuje aj za akceptovateľné riešenie situácie tehotnej ženy, by podľa môjho názoru

nekompromisná trestnoprávna represia potratovosti bola neprijateľná a jej účelnosť prinajmenšom sporná. Podobne ako nám to dosvedčujú skúsenosti z krajín, v ktorých trestný postih umelých potratov vytvára podmienky pre silnú latentnú kriminalitu, pre závažné následky na zdraví žien spôsobené neodborným výkonom interrupcií, ako aj podmienky pre rozširovanie „potratovej turistiky.“

Spoločnosť trest neprijme, pokiaľ tento neodpovedá celospoločenskej predstave o spravodlivosti trestu¹⁰⁶ a pokiaľ nezodpovedá vedomiu spoločnosti o nebezpečnosti konania, ktoré je právom stíhané. Ak teda časť spoločnosti zastáva a presadzuje názor o nemorálnosti a následnej neprípustnosti potratu, ak ľudský plod považuje za subjekt práva na život od okamžiku počatia, je tento názor hranicou vytvorenou individuálnym morálnym vedomím, ktoré predstavuje viac než pozitívny fenomén. Tento však neoprávňuje meniť účel trestného práva a stanoviť trestnú represiu, ktorá nie je v súlade s predstavou spoločnosti o spravodlivom treste. Preto sa domnievam, že platný trestný zákon a tiež nový trestný zákonník predstavujú trestnoprávnu ochranu ľudského plodu, ktorá je pri súčasnom spoločenskom konsenze k otázke štatútu ľudského plodu a umelého prerušenia spoločnosti najlepším možným riešením, ktoré prax nestavia pred zbytočné interpretačné a aplikačné výzvy.

Navyše je nemysliteľné, aby boli prostredníctvom trestného práva pokryté všetky oblasti ochrany a zdravého vývoja počas prenatálneho obdobia, preto výpočet prostriedkov trestnoprávnej ochrany ľudského plodu nie je uzatvorený a nezastupiteľnú úlohu budú zohrávať najmä prostriedky výchovné, etické, hospodárske a tiež ochrana tehotenstva ženy prostredníctvom iných právnych odvetví (napr. pracovné právo). Otázkou pre potenciálnu trestnoprávnu reguláciu však zostáva vhodnosť a nutnosť ochrany ľudského plodu pred ohrozaním a poškodzovaním jeho integrity, a to najmä vzhľadom k úmyselnému poškodeniu či ohrozeniu plodu tretími osobami. V oblasti iných právnych odvetví (občianske a správne právo) prichádza do úvahy ochrana ľudského plodu pred nedbalostným poškodením a ohrozením tretími osobami.

¹⁰⁶ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část, Praha : Aspi Publishing, 2003, s . 275, cit: „*Aby byl trest spravedlivý, nesmí být ani přísnější, ani mírnější, než je nutné k ochraně společnosti před trestnými činy. Spravedlnost trestu však není závislá jen na jeho cílech. Stejně jako může cíl ospravedlnit prostředky, mohou i prostředky znevážit cíl.*“

Čo sa týka trestnoprávnej ochrany ľudského plodu *de lege ferenda*, nový trestný zákonník vychádza pri úprave trestných činov proti tehotenstvu ženy vychádza z platného trestného zákona, i keď predstavuje systematickejšiu a komplexnejšiu úpravu danej problematiky, nakoľko reflektuje závažnosť jednotlivých skutkových podstát trestných činov proti tehotenstvu ženy. Konceptiu statusu ľudského plodu trestný zákonník neopúšťa a náuka naďalej považuje ľudský plod za súčasť ženy, pričom otázka ochrany ľudského plodu v trestnom práve nadväzuje na platnú úpravu legálneho prerušenia tehotenstva.

Práca predomňa kládla množstvo výziev a otázok, pri ktorých sa trestné právo stretá s otázkami morálnymi na jednej strane, a na strane druhej aj so zložitou situáciou tehotnej ženy a jej vo väčšine prípadov bolestným rozhodnutím svojej tehotenstvo ukončiť. Na základe predstretých postojov zákonodarcov, historického vývoja a konsenzu spoločnosti sa však domnievam, že trestnoprávna ochrana ľudského plodu podľa platného trestného zákona a tiež systematickejšia a komplexnejšia úprava podľa nového trestného zákonníka predstavujú nástroj stanoviaci následky nedodržania zákonného postupu umelého prerušenia tehotenstva, ktorý v praxi nečiní aplikačné a interpretačné problémy a odpovedá trestnoprávnej ochrane väčšinovej spoločenskej predstave o nedotknuteľných hodnotách. Spoločnosť považuje potrat za prijateľný a trestné právo tak stanoví následky nedodržania zákonného postupu pri umelom prerušení tehotenstva, pričom úprava legálneho prerušenia tehotenstva pamätá aj na okamžik, od ktorého musí byť ochrana ľudského plodu prioritná pred právom ženy na slobodné rozhodnutie.

VI. POUŽITÉ PRAMENE

VI.1. Použitá literatura

- Císařová, D.: Ochrana lidského života jako základní lidské právo. In: Pavlíček, V. a kol.: Občanská a lidská práva, Praha : Aleko, 1992
- Císařová, D., Sovová, O. a kol.: Trestní právo a zdravotnictví, Praha : LexisNexis, 2004
- Čič, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Bratislava : Vydavateľstvo Ministerstva spravodlivosti, 1997
- Devereux, G.: A Typological Study of Abortion in 350 Primitive, Ancient and Pre-industrial Societies. In: Abortion in America (ed. Herold Rosen), Beacon press, Boston, 1967
- Drašík, A., Hasch, K., Kučera, P., Rizman, S.: Přehled judikatury, trestné činy proti životu a zdraví / Nutná obrana. Praha : ASPI, a.s., 2007
- Dressler, J.: Understanding Criminal Law, Lexis Publishing, USA, 2001
- Drgonec, J., Holländer, P.: Moderní medicína a právo, Brno : Obzor, 1998
- Drzemczewski, A.: European Human rights Convention in domestic law, Oxford : Clarendon Press, 1983
- Feinberg, J.: The Problem of Abortion, The University of Arizona, 1984
- Gordon, L.: Woman's body, Woman's right. A Social History of Birth Control in America, Harmondsworth, Middlesex e New York : Penquin Books, 1977
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, zvláštní část, Praha : Eurolex Bohemia, 2003
- Jerie, J., Hnátek, L.: Boj proti potratům a antikoncepci, Praha : Státní zdravotnické nakladatelství, 1955
- Kienapfel, D.: Grundriß des österreichischen Strafrechts (Besonderer Teil), Band I – Delikte gegen Personwerte, Manzsche Verlags- und Universitätshandlung, Wien 1990
- Kuchta, J.: Trestní právo hmotné, zvláštní část, Brno : Masarykova univerzita, 1994

- Kůhn, Z.: Ochrana lidského plodu v trestním právu, Praha : Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 1998
- Linhart, V.: Československé trestní zákony platné v zemích českých a moravskoslezských, Praha: Právncké knihkupectví a nakladatelství, 1947
- Mach, J.: Medicína a právo, 1.vydání, Praha : C. H. Beck, 2006
- Mach, J. a kol.: Zdravotnictví a právo, komentované předpisy, 2. vydání, Praha : Lexis Nexis, 2005
- Nikšová, G.: Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve, Bratislava : SAV, 1971,
- Novotný, F., Růžička, M. a kol.: Trestní kódexy, Praha : Euronion, 2002
- Novotný, O., Dolenský, A., Púry, F., Rizman, S., Teryngel, J.: Trestní právo hmotné, II. Zvláštní část, 3., přepracované vydání, Praha : Codex, 1997, a 4. přeprecované vydání. Praha : Aspi Publishing, 2004
- Parfit, D.: Ragioni e persone, Milano, 1989
- Pavlíček, V.: Ústava a ústavní řád České republiky, díl II.: Práva a svobody, Praha : Linde, 1996
- Pavlíček, V. a kol: Ústava a ústavní řád České Republiky. Komentář. 2. díl: Práva a svobody, Praha : Linde a.s., 1995
- Pietruchová, O.: Právna analýza legálneho stavu interupcií z pohľadu medzinárodných a národných právnych systémov, Spoločnosť pre plánované rodičovstvo, Prešov : Esfem, 2007
- Polášek, F.: Kodex kanonického práva, Český pracovní překlad, Olomouc : MCM, 1992
- Radvanová, S.: Přerušení těhotenství, AUC II, 1968
- Rauscher, R.: Usmrcení člověka v českém právu zemském, Bratislava 1927
- Repík, B.: Ľudské práva v súdnom konaní, Bratislava : Manz, 1999
- Singer, P., Kuhse, H.: Embryo experimentation. Cambridge, 1990
- Schroedel, J.: Is the fetus a person? A Comparison of Policies Across Fifty States, New York : Cornell University Press, 2000
- Solnař, V.: Zločinnost v zemích českých, Praha, 1931

- Stolínová, J.: Právní aspekty antikoncepce, s terelizace a iterrupce, Moderní gynekologie a porodnictví, 10/2000
- Sullivan, F. A.: The Doctrinal Weight of Evangelium Vitae, Baltimore : Theological Studies, 1995
- Šámal, P.: Ochranné léčení a zabezpečování detence v návrhu trestního zákoníku a problémy s tím spojené, In: Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám, Praha : ASPI, Wolters Klunwer, 2005
- Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004 – 2006, Praha : C. H. Beck, 2006
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 5. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6. Doplněné a přepracované vydání, Praha : C. H. Beck, 2004
- Ševčík, V.: Právo a ústavnost v České republice, Praha: Eurolex Bohemia, 2002
- Šimák, J. a kol.: Trestní zákon, komentář, Praha : Orbis, 1953
- Štěpán, J.: Právo a moderní lékařství, Praha : Panorama, 1989
- Tesař, J.: Soudní lékařství. 3., doplň. vyd., Praha : Avicenum, 1985
- Trojan, S., Langmeier, M. a kol: Lékařska fyziologie, Praha : Grada Avicenum, 1994
- Uzel, R.: 4 000 let antikoncepce, Praha, 2003
- Vážný, F.: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních, svazek druhý, ročník III. /1921/, Praha : Právnícké vydavatelství v Praze, společnost s r.o., 1922
- Vážný, F.: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních, ročník VII. /1925/, Praha : Právnícké vydavatelství v Praze, společnost s r.o., 1926
- Vládný návrh trestního zákona s důvodovou zprávou
- Zimek, J.: Právo na život, Masarykova Univerzita, Brno, 1995

VI.2. Periodiká

- Adamus, V.: Správní právo : Právo na život a dobrovolné přerušeni těhotenství, 1992, č. 7
- Císařová, D.: Trestní právo : Iura novit curia, 1998, č. 5
- Flídrová, A.: Jurisprudence : Anonymní porod?, 2004, č. 4
- Fryštenská, M.: Právo a rodina : Otazníky okolo asistované reprodukce, 2004, č. 3
- Haderka, J. F.: Zdravotnictví a právo : Některé právní problémy reprodukční medicíny, 2000, č. 2
- Hanus, M.: Týždeň : Čas na prerušenie, 2007, č. 40
- Huttová, M., Drobná, H., Jurkovičová, J., Pavelková, M., Chovancová, D., Hartmanová, I.: Alkoholizmus a drogové závislosti : Následky závislosti těhotných žen od alkoholu a drog pro plod a novorodence, 1999, č. 2
- Jakešová, Petra.: Zdravotnictví a Právo : Vybrané problémy právní úpravy umělého přerušeni těhotenství, 2005, č. 6
- Jescheck, H.H: Právnik : K reformě obecné části Česko-slovenského trestního práva z hlediska právně srovnávacího, Text přednášky proslovené dne 24. 6. 1991 na Právnické fakultě UK v Praze pro Československou národní skupinu AIDP, 1998, č. 1, s. 18 - 24
- Kučera, J.: Zdravotnictví a právo : Způsob páchaní v případech vražd novorozených dětí matkami, 2003, č. 7
- Kúhn, Z.: Trestní právo : K otázce vymezení pojmu lidského plodu z hlediska trestního práva, 1998, č. 10
- Miřička, A.: Právnik : Přerušeni těhotenství lékařem a jeho povinnost oznamovací hledíc k osnově trestního zákona, 1918, č. 3
- Mithlöhner, M.: Zdravotnictví a právo : Některé filozofickoprávní pohledy na život a smrt, 2002, č. 3
- Nezkusil, J.: Trestní právo : Materiální protiprávnost v návrhu rekodifikace, 2009, č. 1, s. 13 - 23
- Vališová, V.: Zdravotnictví a právo : Neminem Leadere, 2000, č.3
- Vališová, V.: Zdravotnictví a právo : Vybrané problémy právní úpravy umělého přerušeni těhotenství, 1999, č. 7 – 8

- Záhradka, J.: Kriminalistický sborník : Vraždy novorozeňat, 1974, č. 7

VI.3. Internetové zdroje

- <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=160515>
- <http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=z-k-r4-2123834&w=z&s=n&x=144815>
- <http://medico.juristic.cz/149260>
- <http://med.muni.cz/UCB/prudil%20txt001.htm>
- http://www.uzis.cz/download.php?ctg=10&search_name=potraty®ion=100&kind=1&mnu_id=5300
- <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006011310>

VII. TITLE

Diploma Thesis : The Criminal Law Protection of Human Fetus

VII. RESUME

The Diploma Thesis states several aspects of the Criminal Law Protection of Human Fetus.

At first, even though the Czech legislative measures state that fetuses are not legally recognized persons and do not establish their right to life from the moment of fertilization, there is a constitutional granting of a right to protection to an embryo.

Followed by the religious and ethic definition of Human Fetus which have quite important impact on the legislation process, the Thesis states the legal status which recognized that a child must be in the moment of the beginning the birth to be a subject of indictment for either murder or manslaughter.

Thirdly, the Diploma Thesis states the current Czech law that has adopted a liberal, decriminalized approach to abortion which is not necessarily incompatible with the extensive legal protection for the fetus as it is pertaining to abortions requiring certain criteria to be met in order for the abortion to be obtain, using a trimester-based systems to regulate the window of legality.

At forth, the Diploma Thesis mentions the most important tools of the legal protection of Human Fetus. Following the brief description of the constitutional granting a right to protection to an embryo which is compatible with legalized abortions, several convention of United Nation Organization and decisions of European Court of Human Rights, the Thesis focuses on the protection of Human Fetus within the Penal Code which includes the close legal protection by the crimes of illegal abortions and indirect legal protection by the statutes governing the prolicide, reckless mayhem and negligent killing of human fetus.

At last but not least, the Thesis states the legal definition and criminal law protection of embryo in vitro as well.

To sum up, the Thesis offers a description of a current Czech abortion policy and Criminal Law Protection of Human Fetus, adumbrates the issue of embryo in vitro and brings the author opinions about the

criminalization of abortion and possible legal solvents of the human fetus definition.

IX. THE KEY WORDS

Ludský plod

Human Fetus

Nedovolené prerušenie tehotenstva

Illegal Abortion

Trestný zákon

Penal Code

